

GROTTE ANDRÁS

ADATOK A MAGYARORSZÁGI ÖTVÖSSÉG TÖRTÉNETÉHEZ IX. MISKOLC

Kőszeghy Elemér 1936-ban kiadott jegykönyvében evőeszközökön talált jegyek alapján munkácsi ötvösnek gondolta Josephus Schönwaldot, bár megjegyezte, hogy ottani jelenléte még nem igazolható.¹ 1996-ban a pécsi ötvösökről készült tanulmányomban a pécsi anyakönyv alapján közöltem, hogy az 1850-es években Pécsen működött Moritz Schönwald 1825 körül Miskolcon született Josef Schönwald ottani aranyműves (Goldarbeiter) fiaként.² Ekkor ugyan felvettem, hogy a munkácsi és a miskolci Schönwald talán azonos lehet,³ de a következő évben Schönwald József két új mesterjegyét még Munkács alatt adtam meg,⁴ utalva arra, hogy felül kellene vizsgálni a munkácsi és miskolci próbajegyek azonosítását. Már magát Kőszeghyt is zavarta, és jegykönyvében is megemlítette, hogy az általa Munkácsra sorolt mesterek ottani jelenléte nem igazolható, és utalt arra is, hogy az általa feltételezéseként miskolci jegyek meghatározott jegyek nem biztos, hogy valóban miskolciak.⁵ Az Iparművészeti Múzeum Adattárában található későbbi jegyzeteiben, melyeket a jegykönyv egy esetleges újabb, javított és bővített kiadásának előkészítésére készített, már Miskolcra sorolta a korábbi munkácsi adatokat. Ehhez az alapot a jegyzetek között található, Leszih Andor, korábbi miskolci múzeumigazgató 1950-es keltezésű levele szolgáltatta, melyben felsorolta, főleg irodalmi adatok alapján, az általa ismert miskolci ötvösöket. Sajnos, ez a neveken kívül kevés pontos adatot tartalmazott.

Az alábbiakban ezt a jelzett felülvizsgálatot szeretném elvégezni, és egyúttal a Miskolcon működött ötvösök adatait összegyűjteni a teljesség igényével.

Miskolcon a 17. század végétől maradtak fenn összeírások: porciólajstromok, ház- és pinceös-

széírások, beszállásolási jegyzékek, hadi- és házipénztár fizetési jegyzékek, nemesi összeírások stb.,⁶ melyek megőrizték az adófizető családfők nevét és ritkábban a városban lakó nemesek nevét is. Az akkori névadási szokásoknak megfelelően a nevek között sok a mesterségnév is, így az Ötvös is. Az ezt a nevet viselők vagy legalább jórésztük gyakorolhatták is a mesterségüket. Mégis, úgy gondoltam, hogy a tévedések elkerülése végett csak azokat tekintem ötvös mesterembernek, akiknél az összeírás vagy egyéb forrás kifejezetten megnevezi a foglalkozást, vagy a szöveggörnyezetből valószínűsíthető, hogy az „Ötvös” nem pusztán családnév. Ugyanezt vettem figyelembe az anyakönyvek feldolgozásánál is.⁷

Miskolci ötvöst a 16. században említenek először. 1592-ben Petrás Tamás idézti a vármegyével Török István jobbágját Miskolci Ötvös Istvánt, mert aranyat adott neki, de gyűrűt rézből készített részére. 1574-ben, illetve 1581-ben említik a miskolci Péter és Simon ötvösöket Kassán. 1613-ban Ötvös Jánosné háza Kannagyártó Bálinté mellett volt.⁸ 1665. szeptember 8-án Miskolci Ötvös János másodmagával kísérte Miskolcra a kassai órát.⁹

A 18. század elején két országos összeírás volt: 1715-ben, illetve 1720-ban. 1715-ben Miskolc mezővárosban (oppidum) írták össze Stephanus Ötvös aurifabert és Joannes Ötvöst.¹⁰ Utóbbinál a foglalkozást nem írták ki. 1720-ban csak Stephanus Ötvös aurifabert.¹¹ Ebből az időből már miskolci városi összeírásokkal is rendelkezünk. Városi összeírásban is szerepel az előző Ötvös István 1716-ban és 1717-ben. Az 1712-es összeírásban találjuk nemes Ötvös Pál aurifabert, és ebben az évben szerepel már Sági Ötvös János is. Ötvös Pál talán azonos a már 1710-ben is feltűnt Ötvös Pállal, de akkor foglalkozását nem említették. 1715-ös, 1716-os és 1717-

1. Úrasztali kehely Boldváról. Miskolci Ötvös János, 1758.
Sárospatak, Református Múzeum

es összeírásban szerepel Ötvös András aurifaber, majd egy évszám nélküli, de 1718 körül készülhetett összeírásban is. Kérdés, hogy azonos-e az 1725-ben összeírt Andreas Kecskeméti aurifaberrel. Kecskeméti András fia, Kecskeméti András 1714. február 14-én szegődött inasnak Debreceni Andrásához Kassán.¹² Kecskeméti András 1732-ben már Tállyán volt ötvös.¹³ Az 1730-as években újabb Ötvös András szerepel az összeírásokban. 1730-ban ifjú Ötvös András aurifaber két különböző tartalmú összeírásban is szerepel. 1731-ben junior Andreas Ötvös aurifaber nobilist találjuk. Később kiírták a családnevét is: 1734-ben, 1735-ben és 1744-ben ifjú Sztrog András aurifabert említik az összeírások. Andreas Sztrog aurifaber utolsó említését egy 1753/54 keltezésű összeírásban találjuk. (Megemlítem, hogy a foglalkozás megnevezése nélkül öreg Ötvös András 1718–1730 között, ifjú Ötvös András 1727–1730 között szerepelt.)

Az 1730-as években újabb Ötvös István tűnik fel. 1730-ban Ötvös István aurifaber, és egy másik

1730-as összeírásban Ötvös István nőtelen aurifaber szerepel. Valószínűleg ő az, aki már 1729-ben is összeírásra került, bár akkor csak „Ötvös, a nőtlen” formában említették. 1730 és 1766 között említik az összeírásokban Ötvös János (Joannes Ötvös) aurifabert, de valószínűleg ő az 1764-ben említett különös „Ötvös János Trombitás ötvös” is. Lehet, hogy ő volt a mestere a boldvai református egyház úrasztali kelyhének a talpon levő felirat szerint: TISZTLTS BOGATI JÁNOS URAM TSINALTATTA A BOLDVAI REFORMATA EKLESIA URI SZ: ASZTALÁRA SZ: ÖTVÖS JÁNOS ÁLTAL MISKOLCZON ANNO 1758 MENSE XBRI. A kelyhet letétként őrzi a sárospataki múzeum.¹⁴ (1. kép) 1979-ben ki volt állítva az Iparművészeti Múzeumban.¹⁵ Mihalik Sándor szerint a boldvai kehely az ún. „harangvirágserleg” típus hatása alatt készült, de gyenge munka, másodrangú mester munkája.¹⁶ Azonban lehet, hogy az „Sz: Ötvös János” név Sziráki Ötvös Jánost fedti, akit ebben a formában, 1766-ban, 1769-ben és 1770-ben, illetve 1769-ben fiával együtt említenek. Kis Ötvös János aurifaber már 1734-ben és 1736-ban is szerepel, de a „Sziráki” jelző nélkül 1760-ig, Sziráki Kis Ötvös Jánosként, foglalkozás nélkül, 1753-ban és 1756-ban említik. Kis Ötvös János, szintén foglalkozás nélkül, 1748/49-től 1768-ig nagyon sok összeírásban szerepel. 1770-ben és 1771-ben már csak Sziráki Ötvös Jánosné szerepel az adójegyzékekben. Ezután 1771 és 1777 között Sziráki Ötvös Susannát, 1771 és 1774 között Sziráki Ötvös Máriát, valószínűleg gyermekeiket említik. Ebben az időben még másik két Ötvös János is működött. 1725-ben és 1728-ban Ötvös Horvát János, az 1726-os nemesi összeírásban Joannes Eötvös alias Horváth, valamint 1736-ban Ötvös aliter Sági János, illetve Sági alias Ötvös János adózik. Az 1726-os nemesi összeírásban Michael Eötvös alias Horváth is szerepel. Jelző nélkül, csak mint Ötvös János aurifabert, illetve Joannes Ötvös aurifabert 1730 és 1766 között tizenkétszer említettek, talán azonos lehetett az előbbieket közül valamelyikkel.

1748/49-ben írták össze először Flok (Floch) Ádámot. A kézművesek összeírásaiban 1753 és 1758 között négyszer is aurifaberként szerepelt. 1754-ben, mint gombcsinálót említették, ami valószínűleg a fő tevékenységére utalhat. 1757-ben sárgarézművesként is szerepelt. Utoljára 1762-ben írták össze. 1763-ban Flok Ádámné neve mellé az összeírásban utólag a „megholt” bejegyzést tették. Ebben az évben (1763) a kézművesek összeírásában vidua Adami Flok aurifaber szerepelt. Flok Ádámnét még 1764-ben, 1765-ben és 1766-ban is említették. Az 1766-os beíráshoz utólag más kéz beszúrta: férje Hornunk Fridrik. Az anyakönyvbe 1765. november 5-én juvenis Fridericus Hornung Girtler és Rosina

Berger, vidua Adami Flok házasságát jegyezték be. Az 1771-es összeírásban az együtt élő családtagok között feltüntették Flok Ádám árváit, Hornung Fridrik mostoha gyermekeit: a húszéves Susannát, a tizenhét éves Györgyöt és a tizenhat éves Ádámot. Hornung Fridrik girtler (1768), gombcsináló (1767 és 1771), illetve rézgomb-csináló (1769, 1770, 1771, 1776) volt, de egyszer 1766-ban aurifaberként is összeírták. Hornung Fridrik a különböző összeírásokban 1776-ig szerepelt, de lehet, hogy már előbb meghalt, ugyanis már 1773-ban vidua Friderici Hornung Girtler, illetve relicta Friderici Hornung szerepel egy-egy összeírásban. A műhelyt az özvegy tovább vezethette, mert 1773-ban és 1774-ben Hornung Fridrikné Girtlert, illetve 1773 és 1776 között Hornung Fridrikné írták össze. A fiúk közül György mostohaapja mesterségét folytatta, 1776-tól pedig valószínűleg az apai, mostohaapjai műhelyt vitte tovább. Az összeírásokban 1781–1792 között Flok György néven, 1782-ben Flok György Girtler, 1778, 1779, 1783-ban Girtler György, 1777-ben Girtler György alias Hornung, 1778, 1779, 1780-ban Hornung György Girtler, 1777-ben Hornung alias Flok György, 1778-ban Hornung György néven írták össze. Georgius Flok nodularius 1809. augusztus 10-én halt meg hatvanévesen. A fiatalabb fiú, Flok Ádám, ötvös lett Egerben. Itt szerepelt adóösszeírásokban 1780 és 1791 között. A város IV. negyedének 4. fertályában lakott, ahol háza volt. Felesége Hegedűs Anna. 1797. január 31-én halt meg az irgalmasok kórházában negyvenöt éves korában.¹⁷

1773-ban újabb rézgombcsináló jelenik meg, Rosenkranz Gotthard, aki 1774 és 1791 között folyamatosan szerepel az összeírásokban. 1773-ban és 1774-ben rézgombcsináló, 1774-ben, 1776-ban, 1777-ben gombcsináló, 1778-ban és 1781-ben girtler a foglalkozása. Első felesége, Elisabetha Krailig, 1792. március 8-án halt meg. Az özvegy Gotthardus Rosenkranz nodularius Anna Maria Tassyt vette feleségül, akitől egy fia és két leány született.¹⁸ Rosenkranz 1799 előtt meghalt. Özvegye 1801. szeptember 21-én Andreas Lehotzky coriarius (szíjgyártó) felesége lett.

1771-ben újabb gombcsináló, Srajer Jakab jelenik meg, aki lehet, hogy azonos egy másik 1771-es összeírásban említett Trajer Jakab girtlerrel.

Óhatatlanul indokolni kell, hogy egy, az ötvösökről szóló tanulmányban, miért foglalkozom ilyen sokat a girtlerekkel. A girtler, sárgaréz-műves, aurichalcarius mesterség szinte csak a feldolgozott alapanyagban, a sárgarézben különbözik a nemesfémét, aranyat-ezüstöt feldolgozó ötvösségtől. Ennek igazolására utalnék a pesti girtlereknek az önálló céh alakításához szükséges privilégium eléréseért a pesti Magisztrátushoz benyújtott, tá-

mogatást kérő kérvényére. Ehhez mellékeltek az új mester részére előírandó mesterremek leírását, amely akár ötvösremek is lehetne.¹⁹ A girtlernek a kevésbé fizetőképes megrendelők igényeit elégítették ki, gondoljunk a szegényebb egyházak rézből készült oltári edényeire. Sajnos ezeket – törvényi előírás hiányában – nem jelezték, hacsak nem egy-egy ajándékozási felirattal.

Egy 1755/1756-os összeírásban szerepel Samuel Szrogh aurifaber, a fent említett Szrogh András rokona, talán testvére. 1760–1761-ben Sátoraljaújhelyen lakik, a kassai céh vidéki mestere. 1760-ban szegődött egy évre Trócsányi Ferenc fiát, Sámuel. 1761. június 17-én Sátoraljaújhelyről írt levélben javasolta a céhnek Trócsányi felszabadítását.²⁰ Körülbelül ugyanebben az időben egy keltezés nélküli összeírásban találtam az „Ötvös, Besztercéről jött taxás” említését. Nem sikerült azonosítani. 1753-ban tűnik fel Retig (Retik, Rettich) József ötvös, illetve Ötvös Retik József és egészen 1760-ig említik az összeírásokban. Az anyakönyvben már előbb is megjelent. Josephus Retich aurifaber in Miskolc 1748. február 25-én vette feleségül a Miskolc-Mindszent-i plébánián a hajadon Susannát. 1754-ben egyszer Retik Ötvös Mátyás is szerepelt, de lehet, hogy csak elírás volt. Sziráki Ötvös György (Sziráki György ötvös) 1765 és 1770 között működött. 1768-ban Kis Ötvös Györgyként is említették, és ugyanebben az évben ifjú Sziráki Ötvös György is szerepelt. Nevéhez egyszer 1766-ban „korcsmáros” megjegyzést írtak. 1767-ben beperelték egy ezüst óralánc miatt, melyet csináltatni adtak neki, de két év elteltével sem kapta vissza a megbízó.²¹ Az 1770-es összeírásban neve után „megszökött” megjegyzést írtak. 1755 körül Német Ötvös József, 1765-ben N. Ötvös József, 1767-ben Nob. Ötvös József szerepelt, valószínűleg azonosak. 1763-ban és 1764-ben „Ötvös János Németh Ötvös”, 1764-ben „Ötvös János Német Nemzet” szerepelt Miskolcon. Lehet, hogy ők azonosak az 1763-ban és 1766-ban összeírt Joannes Patza aurifaberrel. Az 1776-os összeírásban Ötvös Nagy Istvánné jelenik meg, sőt ugyanekkor írják össze Ötvös Nagy Jánost is, aki talán a fia volt.

A városi peres iratokban 1747-ben említik Lócsei Ötvös Pétert, aki ezüstgombokat készített Srelinger József üvegesnek.²² Talán Lócsei Ötvös József fia, kinek özvegyét, Lócsei Ötvös Józsefnét 1748-ban említették „miserabilis” megjegyzéssel, aki ezért adómentes volt. Lócsei Ötvös Péterről több adatom nincs, talán elkerült Miskolcra. Lócsei Ötvös József idősebb fia, Lócsei Ötvös József, nemesként mint Ns. Ötvös József 1765, 1767, 1776, 1781 és 1783. évi összeírásban szerepel. Nem biztos, hogy ötvös volt, mert egy 1760 körül készült összeírásban Ns. Ötvös

2. Ötvös-remek. Vásárhelyi Márton, 1775
és Szabó Mihály, 1825.

József szabót említenek. Lócsei József, mindenféle foglalkozásra utaló jelző nélkül 1771 és 1791 között szinte állandó szereplője az összeírásoknak, van, hogy egy évben kétszer is említik más-más okból.

1760-ban jelenik meg az összeírásban Ötvös Ádám. Nem lehetett azonos Flock Ádámmal, aki ebben az összeírásban önállóan szerepelt. 1761, 1763, 1766, 1768, 1770, 1774, 1776 években Karabasics (Karabasicz, Karabusicz) Ádámot írták össze. 1763-ban jelenik meg az összeírásban Adamus Karvasicz aurifaber. Foglalkozását az 1768, 1769-es Ádám Németh Ötvös, illetve az 1770-es Ádám Ötvös Karabasicz árulja el. Egyszerűen Karabasicz Ádám ötvös 1767 és 1777 között hét összeírásban, és Ötvös Karabasicz Ádám 1776-ban. 1770-ben neve után azt írták: kávé. 1786-ban a városi jegyzőkönyv szerint mesterségéhez használt műszereit végrendeletileg József fiára hagyta.²³ A szendrői ferences templom és kolostor 1787-es feloszlatási inventáriumában a felértékelésben részt vett a miskolci mesterek között Adamus Karvasits aranyozó.²⁴ Karvasics Ádám háromszor nősült. Első feleségétől, Rosalia Spacirintől három fiú és egy leány, második feleségétől, Marianna Szelczintől egy fiú és egy leány, harmadik feleségétől, Anna Maria Krasdrintől egy fiú született.²⁵ A végrendeletben említett József (Josephus Jacobus) 1775. július 7-én született.

Stephanus Gottfried aurifaber 1761-ben és 1766-ban szerepelt összeírásban, de Gottfried István – foglalkozás nélkül – 1760 és 1773 között.

A miskolci ötvöscéh hagyatékában fennmaradt egy vörösrézből készült vésett lemez, amely inaszkoduláskor készített munkának, esetleg mesterremeknek készülhetett. A felületét borító dús növényi ornamentika felett a készítő neve: MARTINUS VASARHELI FETZIT 1775.²⁶ (2. kép) Bár a Vásárhelyi családnév nagyon gyakori Miskolcon, ebben az időben Vásárhelyi Mártont az anyakönyvben nem találtam, összeírások sem említik. Valószínűleg máshol született, csak a mesterséget tanulta Miskolcon, és szabadulása után a vándorévek leteltével sem került vissza. Valószínűleg azonos a Jászberényben 1788-ban összeírásban szerepelt Vásárhelyi Mártonnal.²⁷ Már Jászberényben készítette a jászkeri református egyház úrasztali poharát 1783-ban,²⁸ majd 1792-ben a jászberényi református egyház kenyérszító tányérját. Erről ismerjük a Kőszeghy által közölt mesterjegyét is.²⁹ Talán az ő fia Vásárhelyi István, aki 1786. április 5-én kérte felvételét a kassai céhbe. Remekét 1786. június 8-án mutatta be. Több inasát is ismerjük. 1802-ben halt meg.³⁰

Az avasi református egyház edényei között található egy csonka kúp alakú fedeles, aranyozott ezüstkanna, tetején tobozformájú gombbal, melyet 1739-ben ajándékozott az egyháznak Négyesi Szepessy János. A talpán a készítő vésett neve: Ladislaus Szétsi f.:³¹ (3. kép) 1745-ben egy per során kerül újra elének Szétsi László ötvös. Több embernek feldolgozás végett rábízott ezüstjét elsikkasztotta, sőt hamis pénzveréssel is alaposan gyanúsították. Egy polgárnak puskáját és lovát lopta el. Végül családja hátrahagyásával megszökött. Büttösi István, későbbi debreceni ötvös, aki mint legény dolgozott nála Miskolcon, hosszú vallomást tett ebben az ügyben.³² Korábban egy másik jövendő debreceni ötvös, Büttösi György, szerepelt miskolci összeírásban, 1739-ben és 1740-ben.

1739-ben már elérkezett annak ideje, hogy szabályozzák az ötvösök munkadíját. Az ekkor kiadott árszabásban meghatározták a sima munka, a drótos és zománcos munka latjának, és az aranyozásnak munkadíját.³³

Franciscus Ötvöst 1723-ban írták össze a Piac utcában, majd ugyanitt Ötvös Ferencet 1750-ben. Az iparosok összeírásaiban Franciscus Ötvös aurifaber 1753-ban, 1755-ben és 1766-ban szerepelt. Ötvös Ferenc, Szombati Ötvös Ferenc vagy más forrásokban Szombati Szabó Ferenc a városi összeírásban 1750-től folyamatosan jelen volt. Szombati Ötvös Ferenc 1779-ben és 1782-ben a Piac utcában lakott. Közben 1752-ben, 1754-ben, 1757-ben és 1774-ben különböző lakóhelyeken szerepel. Később, úgy látszik, a

Czikó utcai ház lesz Szombati Ferenc fő lakóhelye. 1769-ben és 1770-ben már itt (vagy itt is?) lakott. 1779-ben és 1780-ban itt jelenik meg együtt öreg és ifjú Szombati Ferenc, itt írják össze 1779-ben ifjú Szombati Ferenc ötvöst. Öreg és ifjú Szombati Ferenc még 1792-ben is együtt szerepelnek. (Kérdés, hogy az egy időben, például 1779-ben vagy 1781-ben a Czikó utcában, illetve a Piac utcában összeírt Szombati Ötvös Ferenc, illetve Ötvös Ferenc, vagy az ugyanekkor 1779-ben a Kádas utcában említett Szombati Ferenc ötvös azonos-e?) Valószínűleg az Ötvös Szombati Ferenc az, aki 1716 körül született és 82 évesen halt meg 1798. szeptember 29-én. Fia és unokája is ötvös volt.³⁴ Fia szerepel az összeírásokban ifjú Szombati Ferenc néven 1779 és 1792 között, míg ugyanekkor apját, öreg Szombati Ferencet is összeírták. Ifjú Szombati Ferenc 1790-ben a külső tanács tagja volt. Ifjú Szombati Ferenc Kádas Évával kötött házasságából született 1778 körül Szombaty László ötvös. Rajta kívül még négy fia és egy leánya született Szombati Ferencnek és Kádas Évának.³⁵ Szombaty László 1805. január 22-én vette feleségül Király Zsuzsannát. Két leányuk született.³⁶ Szombaty László szerepelt az 1828-as országos összeírásban.³⁷ Király Zsuzsanna 1853. július 17-én halt meg, Szombaty László ekkor már nem élt. Ő 1832. február 17-én halt meg.

A családi adatok után lássuk, mit tudunk róluk mint ötvösökről. Szombati Szabó Ferenc a rimaszombati ötvöscéh vidéki (filiális) mestere lett 1750-ben. Továbbra is Miskolcon lakott, és a céhvel úgy állapodott meg, hogy ha idővel oda is akarna költözni, tartozik remeket csinálni és a mesterré válás többi követelményének is tartozik eleget tenni.³⁸ Valószínűleg ekkor adta a céhnek azt az ezüstlemez, melynek eladásáról 1768-ban vettek fel jegyzőkönyvet.³⁹ 1795-ig szerepelt a rimaszombati céhben.⁴⁰ Szombati Ferenc készítette az avasi egyház Négyesi Szepessy István főcurator által 1750-ben adományozott kannáját. A jelzetlen kanna talpán a „R. Szombati Ferencz által Misk.” felirat árulja el mesterét.⁴¹ Mesterjeggyével (K1245) és 13-as finomsági jeggyel jelezte a miskolci görögkeleti templom füstölőjét.⁴² Sajnos a 13-as jegy rajzát Kószeghy nem közölte. Egy budapesti magángyűjteményben lekerített végű, a merítőre gyémántmetszéssel felfutó nyelvű kávéskanalat találtam Szombati K:1245 mesterjeggyével és 12-es finomsági jeggyel.⁴³

Valószínűleg ugyanez a jegy volt azon az övcsaton, amelyet Németországban árvereztek el 1965-

3. Fedeles kann. Szécsi László, 1739.
Avasi református templom

ben.⁴⁴ Viszont csak a K:1245 jeggyel jelezte azt a szelencét, melyet 2003-ban árvereztek el Budapesten.⁴⁵ (4. kép) A mintegy 8 cm átmérőjű, belül aranyozott szelence belsejében kisebb, kb. 1,5 cm átmérőjű, fedéllel zárt szelence volt. Ugyancsak próbajegy nélkül készült, de a K:1245 mesterjegyet kétszer ütötték rá egy rokkó örökmécsre, mely budapesti magángyűjteményben volt. Szombaty Lászlót nagyapja szegődtette mint inast, Rimaszombaton 1795-ben, és rögtön fel is szabadította. Hat réz- és egy ezüstlemez mutatott be.⁴⁶ Munkásságát, azt a keveset, amit erről tudni lehet, a 19. századi ötvösök tárgyalásánál mutatom be.

A 18. század második felében jelennek meg zsidó ötvösök Miskolcon, akik a 19. század második harmadától meghatározóvá válnak a városban. Az 1767/68 évi országos zsidóösszeírás keretében 1768. január 19-én Miskolcon írták össze Jacobus Sala-

4. Szentségtartó szelence. Szombati Ferenc, 1760 körül.
Magántulajdon

mon aurifabert, egy fiával és három leányával, és Jacobus Jakab aurifabert, két fiával és két leányával.⁴⁷ Az ötvösmesterséget úzó Simon Jakab pedig már 1755 óta élt Magyarországon, és a 1774-es zsidóösszeírás idején feleségével és hét gyermekével a diósgyőri koronauradalom kocsmájában lakott.⁴⁸

1751. december 1-én meghalt Miskolcon Josephus Klam (Klain, Klein?) aurifaber kislánya, Anna, egy éves korában. Apjáról több adat nem került elő.

Szombati Ferenc inasa volt az 1747 körül született Dálnoki Nagy Pál, aki 1764-ben szabadult fel. Dálnoki készítette a nagybarcai református egyház ezüstkelyhét 1778-ban, amelynek felirata: „Te-

kintetes Nztes és Vzlő Szentpétery Sámuel Úr az reformata barczai szent Ecclesiának az maga költéségén csináltatta anno 1778 Dálnoki Nagy Pál ötvös által Miskolcon”.⁴⁹ Dálnokit már 1767-ben említik városi összeírásban N. Dálnoki Pálként, és egyszer-kétszer 1793-ig. N. Dálnoki Nagy Pál néven 1783-ban szerepelt a városi összeírásban. Foglalkozását csak egyszer, 1774-ben írták ki: N. Dálnoki ötvös. 1791-től a rimaszombati céh vidéki mestere lett.⁵⁰ Ekkor szegődttette a céh előtt 1775 körül született fiát, akit rögtön fel is szabadított.⁵¹ A 19. század elején még egy Dálnoki Nagy Pál, immár a harmadik, lett a rimaszombati céh vidéki mestere 1810-től.⁵²

1784-ben összeírásban szerepelt Karl József ötvös. Nem tudni, mikor és honnan jött, mi lett a további sorsa. 1783-ban a városi jegyzőkönyvben említették a Temesvárról származott Márton János ötvöslegényt.⁵³

A rimaszombati céh vidéki mestere volt a Miskolcon lakott nemes Kazinczy Nagy György is. Miskolci összeírásban már 1768-ban szerepelt, később 1780-ban, 1781-ben, 1782-ben, 1783-ban és 1792-ben. Rimaszombaton 1793–1810 között említették.⁵⁴ A városi összeírásban 1784-től nagyon gyakran szerepelt Ötvös György, de foglalkozását egyszer sem említették. Egy 1788-as összeírásba feleségét, ötesztendő fiát, Ferencet és két leányát, Susannát és Erzsébetet is beírták. Kazinczi Nagy György 1799. június 30-án szegődttette fiát, Kazinczy Nagy Györgyöt és Szrogh Józsefet. Mindkettőt azonnal fel

5. Votívok. Szombathy László. Miskolc, ortodox templom

is szabadította.⁵⁵ Szrogh József már 1786-tól szerepelt összeírásokban, foglalkozás megjelölése nélkül, de lehet, hogy ez a későbbi ötvös apja volt. Nemes Szrogh József 1805. november 6-án feleségül vette Molnos Susannát, aki 1811. december 26-án meghalt. Egy fiuk és egy leányuk volt, de mindkettő még anyjuk halála előtt meghalt.⁵⁶ Nemes Szrogh József újra nősült. 1812. augusztus 18-án Bóka Klárát vette feleségül. Ebből a házasságból három leány és hat fiú született.⁵⁷ Érdekes, hogy az apa foglalkozását egyszer sem említették. Julianna leánya 1851. évi házasságkötésekor Szrogh József már nem élt.

Molitoris János valószínűleg Kassán született, és ott volt inas Tarnóczi Sámuelnél 1775. augusztus 1. és 1780. március 23. között.⁵⁸ 1785. szeptember 12-én remeklésre jegyezték be, de a remek elkészítésének határidejét elmulasztotta, ezért törölték jelentkezését.⁵⁹ Ezután kerülhetett Miskolcra, de már korábban máshol megházasodott, mert a házassági anyakönyvben nem találtam. Viszont Joannes Molitoris aurifaber és Anna Maria Bartl fia, Joannes 1807. május 16-án Miskolcon született. Nem tudom meddig volt itt, de 1814 és 1829 között már Debrecenben működött a Piac utcában.⁶⁰

1810. március 8-án született Carolus Herman Venderott aurifaber és Maria Kruntzi leánya, Theresia. 1814. április 25-én hatvanéves korában meghalt a máramarosi születésű László István ötvöslegény. Egyikükről sincs más adatom.

Olyan tárgy is lehet miskolci ötvös munkája, amelyet jelzések hiányában mesterhez kötni nem tudunk, de készítésének helyét elárulja ajándékozási felirata. A kesznyéteni Református Egyház úrasztali kelyhén látható a „Az Sajó Kesznyéteni Refor. Sz. Eklésia számára készítették Ns. Cseptsényi Vladár István és Hitvese Ns. Kántor Judit aszszony tulajdon költségeken 1809-dik Esztendőbe Miskoltzon” felirat. A kelyh ma a Tiszán-innen Református Egyházkerület Múzeumában található Sárospatakon letétként.⁶¹ (6. kép) 1979-ben az Iparművészeti Múzeumban is kiállították.⁶² Ennél rejtélyesebb egy 1925-ös árverésen szerepelt kávéskanál. A 18. század végére, a 19. század elejére keltezett, öt darabból álló tétel egyes darabjai különböző helyeken készültek. Az egyiknél a „Miskolc(?)” megjelölést adták meg a katalógusban.⁶³

1819. november 9-én kelt utasításával a Helytartótanács felszólította a törvényhatóságokat, hogy gyűjtsék be és helyezték el levéltáraikban a területükön működő ötvösöknek a saját kezű aláírásukkal is hitelesített mesterjegyeit és próbabélyegeit. Erre azért volt szükség, mert egy pozsonyi zsidó ötvös, bizonyos Frankfurter ellen eljárás indult, aki értékük alatti ezüsttárgyakat adott el, és a nyomozás során kiderült, hogy a céhen kívüli ötvö-

6. Úrasztali kelyh Kesznyétenről. Miskolci műhely, 1809. Sárospatak, Református Múzeum

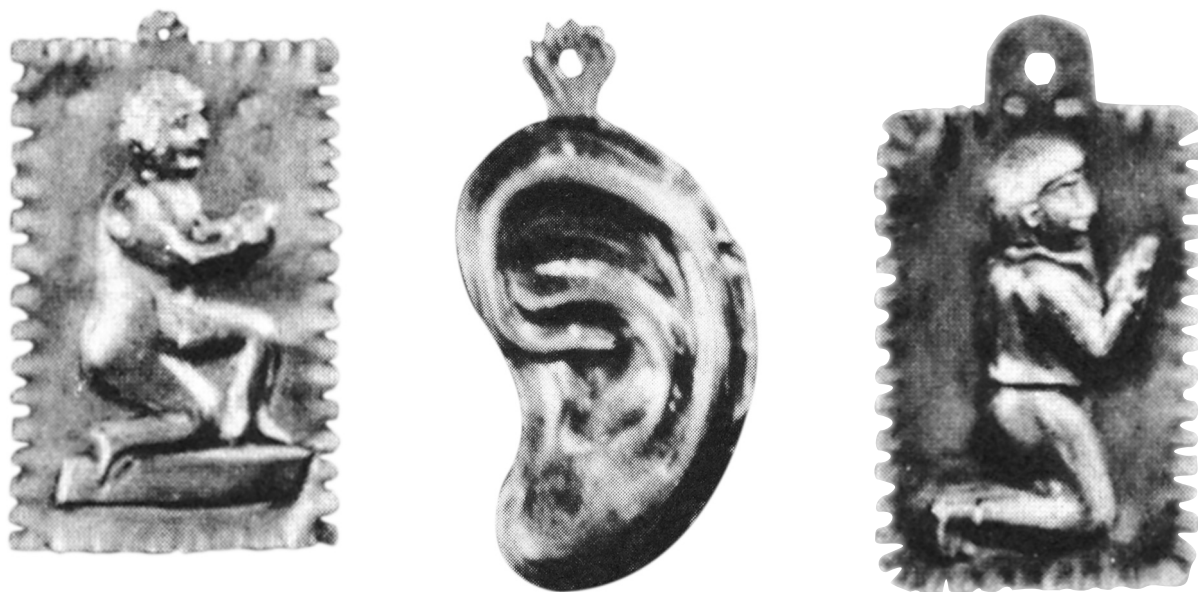
sök ellenőrizhetetlen módon látják el munkáikat mesterjeggyel és próbajeggyel, ezért, ha hamisnak bizonyulnak a tárgyak, a készítőket nem lehet ki nyomozni. A Helytartótanács utasítása arra is kiterjedt, hogy az ötvösök nevük kezdőbetűivel kötelesek termékeiket megjelölni. Borsod vármegye 1819. december 22-én olvasta fel a rendeletet és utasította a járásokat annak végrehajtására. Elsőként az egri és a szendrei járás főszolgabírája jelentette, hogy területükön arany- és ezüstművesek nincsenek. A szentpéteri járás szolgabírája egyetlen ötvöst jelentett be, a Szentpéteren lakó Spiegel Lőrinc zsidó ötvöst, akinek viaszba nyomott mesterjegyet és próbajegyet mellékelte a jelentéséhez.⁶⁴ (Sajnos ezeket a jegyeket az idézett tanulmány nem közli, lehet, hogy a viaszba nyomott jegyek az idők során tönkrementek.) A miskolci járás szolgabírája 1820. ápri-

7. Votivok. Kecskeméthy Nagy László (a-b), Szeremley János (c). Miskolc, ortodox templom

lis 12-én nyújtotta be jelentését, amelyben szemléletes képet festett az ötvösök helyzetéről is. Leírja, hogy sok olyan ötvös dolgozik itt, akit céhbe sehol sem vettek fel. Rövid vándorlás, rövid legényidő után itt telepedtek le, és úzik mesterségüket. Tartani lehet attól, hogy munkájuk hibás, sőt előfordulhat, hogy jegyüket „alábbvaló ezüstre” verik. Sőt,

még girtlerek is – például az ifjú Salzer – dolgoznak ezüstműből, s vele történt, hogy 13-as jegyet ütött még 10 próbát sem elérő ezüstre.⁶⁵ (Ludovicus Saltzer, Josephus Saltzer nodularius és Maria Kaiser fia, 1798. január 8-án született és 1852. július 1-én halt meg, girtler, sárgaréz-műves volt. Ugyancsak girtler volt unokaöccse, öccsének, Josephusnak, 1823. má-

8. Votivok. Fűzy Sámuel, Lusztig Salamon, Dávid Károly. Miskolc, ortodox templom

jus 13-án született fia, Josephus is, aki 1854. július 25-én halt meg.) A szolgabíró jelentésének mellékletén papírra ragasztott kartonon tíz ezüstlemezke sorakozik, rajtuk az ötvös mesterjegye és próbajegye, mellettük pedig saját kezű aláírása. A jelzett lemezek nagyított képe látható a képen.⁶⁶ (9. kép)

Az egyes lemezek készítői a következők: I: Szombathy László, II: Dálnoki Pál, III: Dávid Károly, IV: Szeremley János, V: Nagy György, VI: Bencsik Sámuel, VII: Kecskeméthy Nagy Ferenc, VIII: Kecskeméthy Nagy László, IX: Füzy Sámuel, X: Goldstein Jakab.

Látható, hogy mindenki egyedi próbajegyeket használt. Ez nagyon megnehezíti és bizonytalanítja teszt minden olyan meghatározást ebben az időben, amit nem hitelesít a mester saját kezű aláírása, mint ezeken a lemezeken.

Mit tudunk ezekről az ötvösökről?

Szombathy Lászlót, láttuk fent, nagyapja szabadtította fel 1795-ben Rimaszombaton, de nem lett a rimaszombati céh tagja. Munkásságáról nagyon keveset tudunk. Jegyével ellátott négy votívot: egy szívet, egy kart és két szempárt a miskolci ortodox templomban őriznek.⁶⁷ (5. kép) Kószeghy idézett jegyzeteiben ezt a jegyet közli az ortodox templom örökmécseséről, tévesen Salamon Lustig jegyeként feloldva.

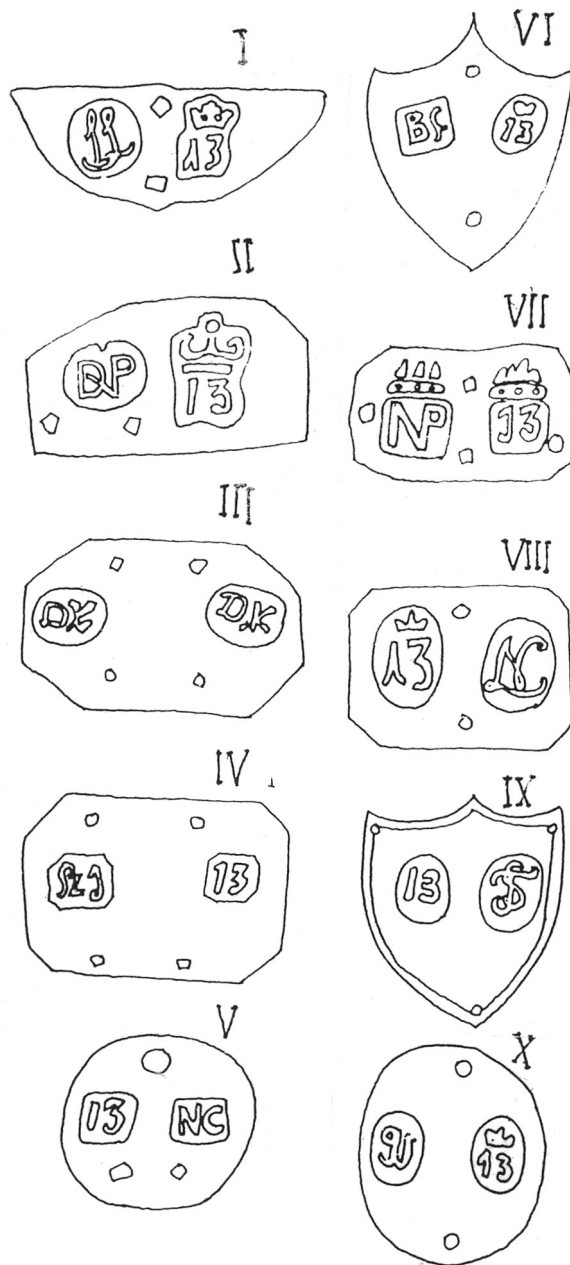
Dálnoki Nagy Pál 1810-ben levélben kereste meg a rimaszombati céhet, hogy mely feltételekkel lehetne a céh tagja, mennyi lehetne a beállítás taksája. 1810-től lett a céh vidéki mestere.⁶⁸ Valószínűleg ő a mestere annak a hegyes végű nyéllel készült kávéskanálnak, melyet egy budapesti magángyűjteményben láttam, kissé eltérő jegyekkel.

Nagyságos Dávid Károly aurifaber (máskor: nob. Carolus David de Zaturts aurifaber, Zaturtsa: község Turóc vármegye turócszentmártoni járásában) 1814. július 27-én kötött házasságot Tóth Erzsébettel. Egy leányuk és két fiuk született.⁶⁹ Dávid Károly jegyével egy térdelő fiút ábrázoló votív van az ortodox templomban.⁷⁰ (8. kép, c)

Szeremley János mesterjegyével egy pólyás babát ábrázoló votívot őriz az ortodox templom.⁷¹ (7. kép, c)

Nagy Györgynek 1768-ban még inasként készített vésett lemeze volt a rimaszombati céh ládájában.⁷² Sajnos az anyakönyvben, mivel a foglalkozás nem szerepel, azonosíthatatlan. Legalább öt Nagy György volt egyidejűleg. Sőt, K. Nagy György is többször előfordul, aki az összeírásokban 1770 után gyakori Kazinczi Nagy György vagy Kecskeméti

9. Miskolci ötvösök jegyei 1820-ban. Tóth 1983 után

Nagy György is lehet, de ez sem visz előbbre, mert a foglalkozásukat egyszer sem írták ki.

Hasonló a helyzet Bencsik Sámuel esetében, a több Bencsik Sámuel miatt nem lehet azonosítani. Az egyetlen adat, ahol utalás történik az ötvösre: 1787. december 26-án törvénytelen fia, Sámuel, született Sophia Zelenynek, ancilla Samuelis Bentsik aurifabri. Egy 1783-as összeírásban N. Bentsik ötvöst említik. Kérdés, hogy azonos volt-e Bencsik Sámuellel.

Kecskeméthy Nagy Ferenc esetében is az okoz gondot, hogy két vagy három Kecskeméthy Nagy

Ferenc volt az anyakönyvben, de foglalkozását egyszer sem írták ki, így az azonosítás lehetetlen.⁷³

Nemes Nemzetes Kecskeméthy Nagy László felesége Botos Susanna volt. Három fiuk és öt leányuk született.⁷⁴ Kecskeméthy Nagy László két votívját, egy női és egy férfialakot őriz az ortodox templom.⁷⁵ (7. kép, a-b) A Heves megyei Poroszló református templomában úrvacsorai pohara van 1822-es ajándékozási felirattal. Jelzése négyszer beütve oválisba írt „Nagy László”.⁷⁶ Ugyanez a mesterjegy, de egy koronás 13-as próbajeggyel együtt egy sőtartó pár egyik felén szerepelt egy budapesti árverésen 2013-ban.

A másik felén ugyanezzel a próbajeggyel nagyon kopott NL mesterjegy, az ellenőrző lemez jegyéhez hasonló jegy volt.⁷⁷ (10. kép)

10. Fűszertartó pár egyik eleme. Nagy László, 1820 körül. Magántulajdon. (BÁV 7. Ezüstaukción, 442. tétel)

2008-ban pedig ugyanezekkel a jegyekkel egy gyertyatartó pár volt New York-i árverésen.⁷⁸ Két különböző budapesti magángyűjteményben láttam egy-egy kávéskanalat ovális keretben „Nagy” mesterjeggyel.

Mindkét kávéskanal lapátszerű nyéllel készült, az egyik 13-as, a másik 12-es finomsági jeggyel.

Bár ezt az utóbbi mesterjegyet is Kecskeméthy Nagy László jegyének tartom, nem zárható ki, hogy ez Kecskeméthy Nagy Ferenc jegye is lehet. Azonban a kanalak típusa későbbi, minthogy az 1825 előtt meghalt Nagy Ferenc munkája lehetne. A Heves megyei Nagyvisnyó református templomában egy 17. századi kókuszserlegen szép kurzív betűs ajándékozási felirat van 1811-ből. Jelzése: „metszet. Nagy László.” Ezt is a miskolci ötvös munkájának tartom.⁷⁹

Füzy Sámuel Miskolcon született 1785. július 25-én, Füzy István és K. Nagy Mária fiaként. Előbb Nagy Ferencnél volt inas Miskolcon két évig, majd 1805. június 15-től Kassán tanult Szakmáry Dánielnél. 1807. augusztus 1-én szabadult fel.⁸⁰ Nemes Füzy Sámuel 1810. november 14-én vette feleségül Szíjjártó Susannát. Négy fiuk és négy leányuk született.⁸¹ Egy térdeplő férfit ábrázoló votívját őrizi az ortodox templom.⁸² (8. kép, a)

Goldstein Jakabról szinte semmit sem tudok. Lehet, hogy azonos volt azzal a Goldstein Jakab magánzóval, akinek felesége, Wohl Anna hatvankilenc éves korában halt meg 1888. június 12-én, és még 1892-ben is szerepelt az anyakönyvben. Rokona lehet az a Miskolcon 1857. október 8-án született Goldstein Simon aranyműves (szülei: Goldstein Márton és Goldblatt Borbála), aki 1883. május 8-án feleségül vette Grossman Matildot.

Az ortodox templom votívjai között egy lábon és egy szempáron feloldatlan „SJ” mesterjegy van.⁸³ Ugyanez a jegy lehet egy budapesti magángyűjtemény lapátvégű nyéllel készült kávéskanalán is.

Budapesti magángyűjteményben láttam egy térdeplő nőt ábrázoló, ismeretlen helyről származó

votívot, melynek „MR” mesterjegye ugyan feloldatlan, de valószínűleg miskolci ötvöse.

Megemlítendő, hogy az ortodox templom votívjai között nem csak miskolci ötvösök munkái vannak. Több máshol készült votív mesterét sikerült meghatározni,⁸⁴ de több esetben a mesterjegy további kutatást igényel.⁸⁵ Ugyanígy a Magyar Nemzeti Múzeum 1928-as, új szerzeményeket bemutató kiállításán szerepelt, Miskolcon a 19. század elején készült kanál feloldatlan „I.I.” jegye is.⁸⁶

Az ötvösök 1828-ban a bádgos, ónöntő és tús mesterekkel alkottak közös céhet. 1835. május 22-én az órás és ezüstműves zsidók a katonai beszállásolás alóli mentességet kértek, mert náluk idegen érték tárgyak vannak, melyek a katonák útján elveszhetnek. A városi tanács ezt a kérelmet elutasította.⁸⁷ 1836-ban a miskolci zsidó kézművesek, ötvösök, lakatosok, puskaművesek és óráskok cég-kiváltságlevélért folyamodtak, és büszkén hivatkoztak arra, hogy könnyen ki tudják fizetni a privilégiumért járó udvari illetéket. A céglevelet még abban az évben megkapták.⁸⁸ A cég 1836. június 5-én alakult meg a zsidó vallású iparosok összefogására. Elfogadták az 1813. évi, a magyar céheket általánosan kötelező kormányrendelet cikkelyeit. A cég jegyzőkönyveit 1862. március 13-ig vezették.⁸⁹ Ez lesz az ötvösök működésének kerete a céheket véglegesen felszámoló 1872-es ipartörvényig és a szabad ipartársulatok megalakulásáig.

Úgy látszik, hogy az ebbe a cégbe vallási alapon tömörült ötvösök használták az „M” betűs próbajegyeket, míg a kívül maradtak a koronás 13-as jegy változataival jelölték a mesterjegyük mellett munkáikat. Tekintsük át ezek után a 19. században működött ötvösöket és, ha lehet, munkásságukat.

Schönwald József az 1828-as országos összeírásakor Miskolcon albérlő (subinquinus) egy nemesi házban.⁹⁰ Fia, Moritz, a későbbi pécsi ötvös, 1825 körül született. A pontos dátumot nem ismerem, mert az anyakönyv csak később kezdődött. Talán ő az a Schönwald József, akinek leánya született 1836. március 26-án, és később két fia: Mórítz (1843. július 10.–1849. június 15.) és Jónás (1845. március 28.). 1854-ben házassági tanú volt. 1891. február 8-án meghalt a 90 éves Goldstein Júlia magánzónó, Schönwald József özvegye. Schönwald – Leszih Andor már idézett levele szerint – 1881-ben halt meg 84 éves korában. Kőszeghy, Munkácshoz sorolva, Schönwald kiírt K:1259 mesterjegyével és évszám

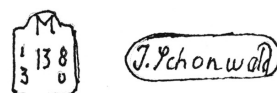
nélküli próbajeggyel evőeszközöket említett kassai magántulajdonból.⁹¹

Ugyanezzel a K:1259 mesterjeggyel, de új próbajeggyel, bütykös végű evőkanalat találtam budapesti magángyűjteményben.

Korábban a K:1259 mesterjegy két újabb változatát ismertettem. Az egyik 1830-as évszámú próbajeggyel hét evőkanálon szerepelt egy budapesti magángyűjteményben,⁹² valamint egy tejmerőn egy másik budapesti magángyűjteményben.

A másik jegy három evőkanálon volt a budapesti műkereskedelemben, 1834-es évszámú (K:1287) próbajeggyel.⁹³

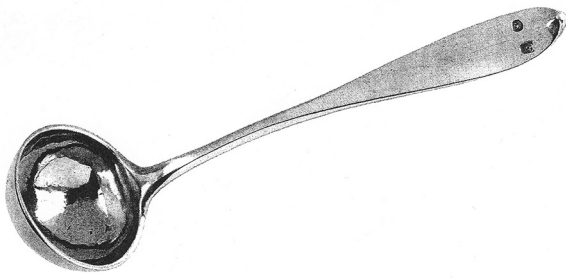

Kőszeghy ugyancsak Munkácshoz sorolt egy mesterjegyet (K:1260), melynél megemlítette, hogy ez is lehet Schönwald jegye, de lehet Josephus Sole munkácsi ötvös jegye is. Ezzel a jeggyel és 1829-es évszámú próbajeggyel (K:1256) teaszűrőt ismert késmárki magántulajdonból, és evőkészletet a fenti 1834-es évszámú (K:1257) próbajeggyel lőcsei magántulajdonból.⁹⁴

Én ezt is Schönwald jegyének tartom és ezeket a tárgyakat az ő munkáinak. Budapesti magángyűjteményből előkerült egy evőkanál is a K:1255 próbajegyhez hasonló, de valamivel keskenyebb próbajeggyel és „JS” mesterjeggyel.⁹⁵

11. Tejmerő. Schönwald József, 1820 körül. Magántulajdon.
(BÁV 42. Művészeti aukció, 904. tétel)

Ugyanezek a jegyek szerepeltek egy szinte teljesen azonos tejmerőn 2003-ban budapesti árverésen.⁹⁶ (11. kép) 2000-ben egy budapesti árverésen szerepelt hat fűszerkanál V. Ferdinánd 1848-as veresű 20 krajcáriból kialakítva. Az egyik nyele törött volt, és ezen a törött nyélen voltak ezek a jegyváltozatok. Az öt ép kanál jelzése más volt.⁹⁷ A mestertől 1830-as próbajeggyel gyertyatartót őriz a Magyar Nemzeti Múzeum.⁹⁸ Egy budapesti magángyűjtemény 1828-as próbajeggyel jelzett evőkanalán újabb jegyváltozat került elő.

Vásárhelyi Márton korábban már bemutatott 1775-ben készült metszetét szabadulásakor lemásolta Szabó Mihály 1825-ben.⁹⁹ Az anyakönyvben sok Szabó Mihály szerepel, mindegyik foglalkozás megjelölése nélkül. Az egyiküknek, ifj. N. Szabó Mihálynak azonban házassági tanúja 1828. január 7-én Ns. Toóth Borbálával kötött házasságakor Dálnoki Nagy Pál és felesége volt. Sőt, első gyermekük, Mihály, születésekor ők voltak a keresztszülők. Valószínűleg ő lehet a remeket készítő ötvös, aki 1825-ben Hudiczius József inasaként szabadult fel Rimaszombaton.¹⁰⁰ Szabó Mihálynak és Tóth Borbálának két fia és egy leánya született.¹⁰¹

1832. szeptember 8-án halt meg Miskolcon Scultéti Dániel ötvöslegény. 33 éves volt. Több adatom nincs róla.

1988-ban egy budapesti könyvárverésen elárvaztek egy vándorkönyvet.¹⁰² A vándorkönyvet Zemplén vármegye Gálszécsi Kerület szolgabírája állította ki egy évre a zebegnyői születésű, 22 éves Grossmann Fülöp aranyművesnek 1864. október 25-én, majd ezt többször meghosszabbították. A Sátoraljaújhelyen indult és Nagyváradon 1872-ben véget ért vándorlás során Grossmann Fülöp kétszer érintette Miskolcot. 1866. március 8-án Sa-

lamon Hertsko, 1869. június 7-én Simon Edelmann igazolta pecsétjével és aláírásával az elvégzett munkát.

Hertsko Salamon aranyműves Puchon született, és 88 évesen, 1888. október 6-án halt meg Miskolcon. Első felesége nevét egyszer sem írták ki az anyakönyvben, második felesége Neumann Rozália volt. Az első házasságából 1830 körül született Ábrahám, aki szintén aranyműves lett, és 1833 körül Fanni, aki Edelmann Simon felesége lett. Az anyakönyvet csak 1836-ban kezdték vezetni, ezért a pontos dátumok nem ismertek. Ugyanebből a házasságból még három fiú és egy leány született.¹⁰³ A második házasságból két fiú és öt leány született.¹⁰⁴ Hertsko Salamon elsőszülöttje, Ábrahám, 1854. február 23-án feleségül vette a tizenkilenc éves Lichtig Marit. A házasság tanúja Schönwald József volt. Született három leányuk és egy fiuk.¹⁰⁵ A legidősebb leány, Léni (Lina) 1871. augusztus 6-án Grossmann Sámuel aranyműves felesége lett. Az anyakönyvben a menyasszony szüleinél nem szerepel az apa, Hertsko Ábrahám, valószínűleg ekkor már nem él. Az anya Klein Hanna, a második feleség lehet. Az egyik házassági tanú Edelmann Simon és felesége volt.

Hertsko Salamon első azonosítható munkáján még a koronás 13-as próbajegyet használta kiírt „Hertsko” mesterjegy mellett a Magyar Nemzeti Múzeum valószínűleg 1822-ben készült kanalán.^{105a}

A további munkáin a mesterjegy mellett évszám nélküli M-betűs próbajegyeket találtam. Szögletes keretű, negatív (bemélyedő vonalú) „SH” mesterjegyet három különböző próbajeggyel találtam.

Mindhárom próbajegyet evőkanalón láttam különböző magángyűjteményekben, akárcsak a mesterjegy pozitív (kiemelkedő vonalú) változatát is.

A pozitív mesterjegy ovális keretbe írt változatát egy bütykös végű nyéllel készült kávéskanálón találtam, más típusú M betűs próbajeggyel.

Ugyancsak kávéskanálón volt a kiírt „S.HERTSKO” jegy az előzőhöz hasonló próbajegy mellett.

Hertsko Salamon legidősebb leánya, Fanni, 1861. július 21-én Edelmann Simon aranyműves, ékszerész felesége lett. Négy fiuk és két leányuk született.¹⁰⁶ Edelmann Simon és felesége halálát nem találtam meg, de Edelman Simon még 1889-ben szerepelt születésnél tanúként. Legidősebb fiuk, az 1862-ben született Mór, ékszerész és órás lett. 1888. május 20-án vette feleségül a miskolci Glatter Rózát. Három leányuk született.¹⁰⁷

Edelmann Simontól csak egy kávéskanalat ismernek budapesti magángyűjteményből 1861-es próbajeggyel.

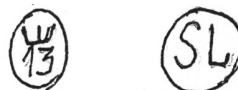
1840. május elsején Miskolcon meghalt a hatvanéves, lőcsei születésű Rab Mátyás „koldulásra jutott ötvös”. Róla korábban a győri Raab ötvös-dinasztia okán írtam, megemlítve a lehetséges miskolci rokonságot is.¹⁰⁸ Egy mesterjegyével jelzett munkáját 1995-ben mutattam be.¹⁰⁹

1864. január 30-án meghalt Miskolcon hatvanhat éves korában a Rozsnyón született Czangár Johanna, Lippay András ötvösmester özvegye. Lippay András valószínűleg elírás, azonos lehet a rozsnyói Libay András ötvösmesterrel.

Az 1828-as országos összeírásban találjuk az albérletben lakó Salamon Lustig Jud. Subinquilinus-t.¹¹⁰ Ő lehet a mestere az ortodox templomfület ábrázoló votívjának, amelyen kiírt „LUSTIG” mesterjegy volt.¹¹¹ (8. kép, b) Kószeghy már idézett jegyzeteiben közölt egy kiírt „Lustig” mesterjegyet a görögkeleti egyház koppantójáról.

Talán ez lehetett a votívon is. Salamon Lustig felesége, akinek nevét nem írták ki az anyakönyvben, 1843. július 3-án 48 éves korában halt meg. Talán az ő munkája lehetett egy budapesti árverésen 2013-ban felbukkant tejmerő, melyet I. Ferenc 1826-os féltalléros érméből alakítottak ki.¹¹² Erre még az 1820 körül használt koronás 13-as próbajegy került az „SL” mesterjegy mellé.¹¹³

Miskolcon született 1804-ben Lustig János Emanuel, aki Pestre költözött, és 1850. november 3-án lett mester a pesti céhben. 1852-ben műhelye a Tabackgaße 377. alatt volt. Még 1860-ban is említették.¹¹⁴ Pesten készült munkáit nem ismerjük, de talán ő a mestere a Miskolcon készült, 1830 körülre keltezhető „EL” mesterjegyű evőkanálnak.

Valószínűleg ő volt az a Joannes Lusztig, akinek 1836. január 6-án még Miskolcon született fia, Stephanus Lusztig, aki szintén aranyműves volt, 1860. augusztus 19-én Pesten, a Belvárosban feleségül vette a Bécsben 1840-ben született Catharina Kolbert.¹¹⁵ A fiú házasságkötésekor Joannes Lustig felesége Lidia Majortás volt. Ez a második felesége lehetett. 1849. szeptember 8-án halt meg Pesten Majovszki Josepha, Lusztig János aranyműves negyvenkilenc éves felesége.¹¹⁶ Valószínűleg közvetlenül ez előtt költözhetek Pestre. Rokona lehetett Ludovicus Lusztig aurifaber is, akinek 1846. április 25-én született kisleányát, Herminát, 1852. június 5-én keresztelték meg Pesten a Terézvárosban.¹¹⁷

1850. május 19-én Baum Ignác aranyműves feleségül vette Fleischer Esztert. 1865-ben a Pesti Kereskedelmi és Iparkamara tagja volt Miskolcra.¹¹⁸ 1891. július 15-én a hetvenéves Baum Ignác magánzó, hajdani ékszerész halt meg Pesten. Valószínűleg a fia volt Baum József aranyműves, Weisz Ida férje, aki 1884. november 25-én huszonkilenc évesen halt meg Miskolcon. Lehet, hogy Baum Ignác mesterjegye a negatív (bemélyedő vonalú) I.B mesterjegy,

amellyel hat kávéskanál volt az első, nagyon kopott próbajeggyel budapesti magángyűjteményben, és négy kávéskanál a második próbajeggyel egy másik budapesti magángyűjteményben. Ehhez a csoporthoz egy azonos próbajegyű, de K:1261 mesterjegyű kávéskanál is tartozott.

1862-ben és 1865-ben a Pesti Kereskedelmi és Iparkamara tagjai között szerepelt Levitser (Levitter) Mór (Móritz) aranyműves Miskolcraól.¹¹⁹ Felesége Klein Betti volt, akitől két fia született.¹²⁰ Valószínűleg az ő mesterjegye a keretezés nélkül beütött negatív „ML” jelzés.

ML

Ez a mesterjegy különböző próbajegyekkel fordul elő.

A3

Az első próbajeggyel egy lekerekített végű nyéllal készült tejmerőt láttam budapesti magángyűjteményben. A második próbajeggyel hegyes végű

12. Gyertyatartó pár ML mesterjeggyel (Levitter Mór?), 19. sz. közepe. Magántulajdon. (BÁV 51. Művészeti aukció, 813. tétel)

nyéllal készült tejmerőt és evőkanalat ismerek egy másik magángyűjteményben. Ugyanez a próbajegy volt egy 2007-ben budapesti árverésen szerepelt neobarokk gyertyatartó páron is.¹²¹ (12. kép) A harmadik próbajeggyel szintén budapesti magángyűjteményben láttam egy lekerekített végű nyéllal készült evőkanalat. A negyedik próbajegy 2007-es árverésen szerepelt négy darabos ékszer-garnitúra (két gyűrű és egy fülbevaló pár) nagyobbik gyűrűjét jelezte.¹²² (13. kép) Az ötödik próbajegy Kőszeghynél 1542-es számon Nagyváradnál szerepel, a mesterjegyet Kőszeghy Mészáros Lajos nagyváradi mesternek tulajdonította.¹²³ Ugyanez a mesterjegy volt egy 1988-as budapesti árverésen szerepelt zsanéros szelencén is.¹²⁴

1844. augusztus 15-én a galíciai Gorlicében született Burger Bernát (Berl) ékszerész, aranyműves Miskolcon feleségül vette Schönwald Fannyt (Blumet), Schönwald József leányát. A házasságból egy leány és hat fiú született.¹²⁵ A fiúk közül talán három is apjuk mesterségét folytatta. Burger Bernát hatvankilenc évesen halt meg 1886. január 5-én. Az ő munkája lehet egy 1847-es próbajegyű „BB” mesterjegyű evőkanál, melyet budapesti magángyűjteményben láttam.

Az 1855. február 25-én született Burger Mór aranyműves a nagykállói Taub Matildát vette feleségül. Riza leányuk 1885. február 21-én született. Taub Matilda 1885. február 26-án, a szülés után, huszonkét évesen meghalt. Burger Ferenc ékszerész (öt nem sikerült a fiúk között azonosítani) a füleki Büchler Linát vette feleségül. Két leányuk és két fiuk született.¹²⁶ Van egy kissé rejtélyes névrokon, Burger Jakab, akiről családi adatot nem találtam (nem lehet azonos Burger Bernát 1847-ben született Jakab fiával). Azonban a Kassa-Eperjesi Értesítő (Kaschau-Eperieser Kundschaftsblatt) 1853. december 31-i számában, majd az 1856. október 4-i számában is megjelent J. Burger „Goldarbeiter zu Kaschau” hirdetése, melyben saját készítésű és bécsi arany-, ezüstitárgyakat és ékszereket kínál. (14. kép) Érdekes, hogy a kassai ötvösség történetét feldolgozó Mihalik József, nem ismeri.¹²⁷ Talán Burger Jakab készítette a Kőszeghy által nyíregyházi magántulajdonból ismert kanalakat „JB” (K:1261) mesterjeggyel, melyet ő J. Brand munkájának gondolt.¹²⁸

1788-ban Kisszebenben említette egy összeírás Samuel Wozary ötvöst,¹²⁹ akinek feleségétől, Schlachta Susannától 1792 körül született fia, nemes Vozari Dániel Miskolcon lett ötvös. 1825-ben már említette a városi jegyzőkönyv.¹³⁰ Ő 1828. január 28-án feleségül vette a huszonnyolc éves Szabó Karolinát, egy lelkész leányát, aki azonban 1833. január 1-én meghalt. Nemes özvegy Vozári Dániel 1834. november 19-én újra megnősült, a húszéves Mesa Juliannát vette feleségül. Egy leányuk és egy fiuk született.¹³¹ Vozári Dániel inasa volt 1837. július 9. és 1841. április 25. között az egri Rabinger Pál.¹³² 1865-ben Vozari a Pesti Kereskedelmi és Iparkamara tagja.¹³³ Felesége, Julianna 1880. január 17-én halt meg, nemes Wozary Dániel özvegy magánzó, egykori arany- és ezüstműves 1883. március 18-án hunyt el. Munkásságát nem ismerem. Kőszeghy a már említett jegyzeteiben kiírt „Wozary” mesterjegyet ismertetett Dr. Schmidt Lajos szombathelyi gyűjteményéből egy kávéskanálról.

Wozary

Meg kell említeni, hogy Kőszeghy „kísérletképpen” Miskolcnál közölt két próbajegyet 1849-es és 1852-es évszámmal (K:1246, 1247), melyen kalászt tartó kar látható. Ezek szerepelnek egy zólyomi osztatartó tányéron és a Magyar Nemzeti Múzeum egy kanálán a kiírt „Letner” (K:1248) mesterjegy mellett.¹³⁴ A jegyet Kőszeghy Samuel Lettner jegyének gondolta, akit 1830-ban szegődtetett Besztercebányán inasnak öt évre Szodomka György.¹³⁵ Lettnerrel azonban semmilyen adatot nem találtam, és a jelzett próbajegyek más miskolci mesterjeggyel sem kerültek eddig elő, ezeket a miskolci ötvösség köréből egyelőre kizárnám.

Mielőtt további miskolci ötvösöket ismertetnék, bemutatok öt M betűs próbajegyű tárgyat, melyek mesterjegyeit nem sikerült feloldani. Egy budapesti magángyűjteményben láttam egy evőkanalat nagyon kopott „LD” mesterjeggyel.

LD

M
B

Ugyancsak budapesti magángyűjteményben volt egy lekerekített végű nyéllel készült kávéskanál „JS” mesterjeggyel.

JS

M
13

13. Ékszer garnitúra ML mesterjeggyel. 19. sz. közepe. Magántulajdon. (BÁV 80. Ekszeraukción, 222. tétel)

I. BURGER

Goldarbeiter zu Kaschau,

empfiehlt sein neu assortirtes Waarenlager sowohl eigene als auch Wiener Erzeugnisse von Gold und Juwelen, als Colliers, Bracelets, Brosches, Ohrehänge, Ringe und Ketten etc. alles nach der neuesten Façon, zu möglichst billigen Preisen, auch sind mehrere große Gegenstände von Wiener Silber, als Caffee-Maschinen, mehrere Biergold, Leuchter, Milch-Kännchen, Zucker-Ruffsch etc. bedeutend unter dem Wiener Preis zu haben, — altes Silber, Gold, Juwelen und Perlen, auch Gold- und Silber-Vorten werden im vollen Werthe eingetauscht, oder für Baar verkauft. — Daselbst ist sehr schönes Buchenholz à fl. 6 die Kasten steis zu haben. 373.

J. Burger,

Goldarbeiter in Kaschau;

empfiehlt einem geehrten P. T. Publikum, sein neu assortirtes Lager von Gold-, Silber- und Juwelen-Waaren, wie auch eine große Auswahl der neuesten und elegantesten Cylinder- und Arteruhren, für Herren und Damen, nebst passenden Ketten und Chatelaines von Nr. 3 Gold, zu den möglichst billigen Preisen. — Alter Schmuck, Silber, und jede Art echte Vorten, werden von ihm in Tausch, oder auch gegen Baar angenommen. 714

14. J. Burger hirdetései a Kassa-Eperjesi Értesítőben. (a: 1853. december 31., b: 1856. október 4.)

2012-ben budapesti árverésen szerepelt egy „MG” mesterjeggyű sótartó.¹³⁶ (15. kép)

MG

M
13

15. Fűszertartó MG mesterjeggyel. 19. sz. első fele. Magántulajdon. (Nagyházi Galéria, 188/1303)

A domború talp peremén és a tollazaton 1787-es évszámú M-betűs próbajegy és B/ZK mesterjegy látható.¹³⁹ (17. kép)

Valószínűleg ugyanez a 1787-es próbajegy volt egy 1995-ben, Svájcban árverezett kisméretű kelyhen is, melynek mesterjegyét nem említette a katalógus.¹⁴⁰

Kecskeméti Nagy László tárgyain korábban bemutatott sugaras koronával díszített 13-as próbajegy két változatban is újra felbukkant két különböző „KH” mesterjegyű evőeszközökön. Az első változatot

hegedű fazonú nyéllal készült kávéskanál, a másik változatot

16. Gyertyatartó pár JF mesterjeggyel, 1820 körül. Magántulajdon. (BÁV 42. Művészeti aukció, 889. tétel)

Kőszeghy Csányi Károlyra hivatkozva magántulajdonban volt kulcstartót sorolt Munkácshoz „JF” mesterjeggyel.

evőkanál és tejmerőn láttam különböző magángyűjteményekben. A szögletes keretezésű jeggyel Kőszeghy is bemutatott jegyzeteiben egy tejmerőt. A mesterjegy valószínűleg Kappemann Henrik jegye lehet, akiről az tudható, hogy 1847-ben a bécsi Képzőművészeti Akadémián a rézmetszők vasárnapi tanfolyamát látogatta.¹⁴¹

Bacs Sámuel 1800 táján született Miskolcon. Kasán volt inas Farkas János ötvös mesternél. 1821. április 29-én szabadult. Vándorlása után szülővárosában telepedett le.¹⁴²

Hauke Károly rézművesnek – illetve 1843-ban aranyművesnek említik – Miskolcon Benjamin Júliától két fia és egy leánya született.¹⁴³ Martinus Dub argentárus, később cuprifaber, rézműves 1796 körül született Svájcban. Miskolcon Maria Pfiffiggel kötött házasságából egy leány és egy fiú született.¹⁴⁴ Amikor feleségével 1837-ben keresztszülő, már Figuly Katalin a felesége. Dub Martin rézműves 1872. augusztus 2-án halt meg hetvenhat éves korában. Özvegye 1873. július 17-én hetvenkét évesen hunyt el.

Az alábbi arany- és ezüstművesekről néhány életrajzi adaton kívül semmit sem tudok, de nagy valószínűséggel Miskolcon éltek és dolgoztak. Előfordulnak olyan mesterek is, akik más városban éltek és dolgoztak, de valamilyen családi esemény, elsősorban házasság, kapcsolta őket Miskolchoz.

Ezzel a K:1262 mesterjeggyel 2003-ban gyertyatartó pár volt egy budapesti árverésen,¹³⁷ (16. kép) és valószínűleg ez a jegy szerepelt egy ezüst pecsétgyűrűn egy 1941-es árverésen.¹³⁸

Itt kell megemlíteni a Salgó-gyűjtemény két, kiterjesztett farkú pávát ábrázoló asztaldíszét is.

17. Pávák, asztaldísz? B/ZK mester 1787. New York, Salgó-gyűjtemény

Kupfer Izsák és Goldstein Fanni Miskolcon született gyermekei (négy fiú és négy leány) közül az 1849 körül született Herman aranyműves lett. Kupfer Herman 1871. november 19-én a szintén miskolci Fränkl Reginát vette feleségül, akitől egy leánya és egy fia született.¹⁴⁵ Amikor 1892-ben házassági tanú volt, már tokaji lakosként írták be az anyakönyvbe. Kupfer Izsák 1849 körül született leánya, Hani, 1873. május 15-én feleségül ment az 1850 körül Ungváron született Deutsch Lipót ékszerészhez. Az 1844 körül Balassagyarmaton született Ádám Jakab aranyműves 1872. június 20-án Miskolcon vette feleségül a huszonegy éves Ungár Rosát. Ekkor már pesti lakos volt. A Mezőcsátán 1849 körül született Neumann Bernát gyűrűs, kereskedő 1871. augusztus 2-án Miskolcon vette feleségül a huszonnégy éves Weisz Rozáliát. Született két leányuk és egy fiuk.¹⁴⁶ Neumanné Weisz Rozália 1891. március 24-én halt meg. Rosenblüh Albert ezüstműves tizenhét éves volt, amikor Miskolcon 1852. május 11-én meghalt.

Hoffman Henrik ötvös 1825-ben szerepel a városi jegyzőkönyvben.¹⁴⁷ Hoffman Henrik aranyműves és Vidor Katalin fia, Ede 1833 körül született Miskolcon. Kikeresztelkedve, Reményi Ede néven zeneművész lett. Amikor 1872. február 10-én feleségül vette Fay Gizellát, Fay Antal kerületi táblabíró és Blaskovics Alojzia leányát, a vőlegény tanú Dr. Liszt Ferenc zeneművész és Mihálovics Ödön birtokos, a menyasszonyé Jekelfalusy Lajos minisztériumi osztálytanácsos és Blaskovics Ernő, a „Kincsem tulajdonosa” volt.¹⁴⁸ Hoffman Henrik talán azonos azzal a Hoffman Henrikkel, aki Egerben 1837 és 1842 között szerepel az összeírásokban, előbb a város IV. negyedének 4. fertályában, majd az I. negyed 4. fertályában, mint vagyontalan. 1843-ban Pyrker érsek tiszteletére ezüst emlékművet készített, és ezért a várostól 50 forint tiszteletdíjat vett fel.¹⁴⁹ Az egri Hoffman Henrik működésével már korábban foglalkoztam.¹⁵⁰

Fogl Izrael aranyműves Galíciában, Sztanislauban született és Miskolcon halt meg hetvennyolc évesen 1885. január 16-án. 1844. augusztus 15-én leánya született, July, de a feleség neve nem szerepel az anyakönyvben. Amikor fia, Simon 1853. január 27-én megszületett, az édesanya Strakau Helena volt. A Bács megyei Moholyon született Schwarz József korallkészítő, aki Miskolcon halt meg negyvenkét éves korában 1855. február 22-én. A Zemplén megyei Leányváron született Schwarz Áron Lőrinc gyűrűs fia két évesen halt meg Miskolcon 1881. október 23-án. Az anya nevét nem találtam. Klein Bernát húsz éves, Miskolcon született, nőtlen aranyműves 1884. április 8-án halt meg. A tizennégy éves, Szigetváron született Glück Ignác aranyműves tanonc Miskolcon halt meg 1894. február 23-án.

Pfliegler János aranyműves Eszterházán született 1842. október 23-án, ahol apja cukorgyári alkalmazott volt.¹⁵¹ A család 1851-ben Edelénybe költözött, ahol munkát talált az apa.¹⁵² Pfliegler János Horák Edénél volt inas Kassán 1855. október 28-tól, de éveit 1854. november 15-től számították. 1860. április 5-én szabadult fel.¹⁵³ A bécsi Zeilinger Johannát vette feleségül, két fia és egy leánya született.¹⁵⁴

Dominus Ábrahám makói ékszerész és Schweitzer Helena fia, Dominus Dávid Leopold Makón született, és ott dolgozó harminckét éves ékszerész, amikor Miskolcon feleségül vette a huszonnégy éves Leuchtag Sali alias Rosa hajadont 1887. október 25-én. Érdekességül említem, hogy 2000-ben hat teáskanalat árvereztek el Budapesten „Dominus” mesterjeggyel.¹⁵⁵ A katalógus szerint a kanalak Pesten készültek 1930 körül, de a mestert nem találtam meg Pesten. Valószínűleg csak a fémjelzés történt a pesti fémjelző hivatalban.

A Brezowán (valószínűleg Szárazbrézó, Nógrád vármegyében) született Freudman József ékszerész 1885. május 25-én vette feleségül Miskolcon a vele egykorú, huszonnégy éves Holländer Rózát. Itt született kislányuk is, Anna, 1894. január 21-én. Rosenzweig Fülöp ékszerész, aranyműves Nyír-Kemecsén született, huszonnyolc éves, amikor Miskolcon feleségül vette a huszonegy éves felsővadászi Baumgarten Jozefát 1886. január 19-én. Két fiuk és négy leányuk született.¹⁵⁶ Edenburg Izsák máramarosi aranyműves és Roth Johanna huszonöt éves fia, a bádigos Edenburg Lajos, Miskolcon nősült, a huszonhárom éves Stern Bettit vette el 1888. július 24-én. Rosenberg Sámuel sátoraljaújhelyi születésű és ott is lakó arany- és ezüstműves, ötvenhét éves özvegy, 1885. november 22-én vette feleségül Miskolcon, a miskolci születésű, harmincéves özvegy Friedman Esztit. A Homonnán született és ott is lakó Wächter Simon aranyműves 1872. augusztus 15-én vette feleségül Miskolcon a tizenkilenc éves Weinfeld Etit. Grünblatt József gyűrűs özvegye, a Szerencsen született Groszman Eszter 1886. május 18-án halt meg Miskolcon. Hatvanéves volt. A Budapesten született Offenmüller Antal Frigyes ékszerész és szintén budapesti Kovács Ilona leánya, Mária Stefánia Anna 1894. június 23-án született Miskolcon. Valószínűleg rokona volt a Pesten 1829-ben céhbéli mesterré lett Offenmüller Ferencnek, akinek műhelye 1839-ben a Schlangengaße 419. alatt volt, és 1868-ban társult fiaival az Offenmüller és Fiai cégben.¹⁵⁷ A Krasznik-Vajdán született Mann József nőtlen aranyműves-segéd huszonnégy évesen halt meg Miskolcon 1892. október 21-én.

Egy miskolci ékszerésztől, Lemberger Miksától, a Magyar Nemzeti Múzeum 1879 és 1885 között régészeti leletből származó aranyékszereket vásárolt.¹⁵⁸ Róla ezen kívül semmit sem tudok.

JEGYZETEK

- 1 *Kőszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. Budapest, 1936 (továbbiakban: *Kőszeghy* 1936), 226. (A jegykönyvben közölt jegyekre a továbbiakban „K:folyószám” alakban hivatkozom.)
- 2 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására, IV. Pécsi ötvösök. Művészettörténeti Értesítő XLV. 1996, 257.
- 3 Uo. 152. jegyzet.
- 4 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvös-jegy feloldására, V. Művészettörténeti Értesítő XLVI. 1997, (továbbiakban: Kísérlet V.), 215.
- 5 *Kőszeghy* 1936, 223, 226–227.
- 6 Borsod-Abaúj-Zemplén megye Levéltára, Megyei törvényhatóságok és THJ-városok, Miskolc város Levéltára (IV.-1501/B), Species I–XXX. Feudális-kori összeírások gyűjteménye XVII–XVIII. század. Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (továbbiakban: MOL), Filmtár, 43628–43637. sz. dobozok.
- 7 A katolikus egyház anyakönyvei: Alsóváros, Mindszent, Szent Péter, Pál: születések 1761–1895, házasságok: 1760–1895, halálozás: 1761–1895, egyes bejegyzések: 1717–1760; MOL, Filmtár, A974–981, 1365. sz. dobozok; Felsőváros, Szent Anna: születések: 1873–1895, házasságok: 1818–1895, halálozás: 1828–1895; MOL, Filmtár, A981–982. sz. dobozok. A református egyház (Avas) anyakönyvei: születések: 1781–1895, házasságok: 1770–1895, halálozás: 1783–1895; MOL, Filmtár, A1423–1428. sz. dobozok. Az evangélikus egyház anyakönyvei: születések: 1745–1895, házasságok: 1784–1895, halálozás: 1784–1895; MOL, Filmtár, A2656–2658. sz. dobozok. A görögkeleti egyház magyar anyakönyvei, egyes feljegyzések: 1726–1895; MOL, Filmtár, A5488–5489. sz. dobozok. Az izraelita hitközség anyakönyvei: születések: 1836–1895, házasságok: 1851–1895, halálozás: 1851–1895, egyes feljegyzések: 1879–1886; MOL, Filmtár, A3423–3429. sz. dobozok.
- 8 *Gyulai Éva*: Mezővárosi iparosok a hódoltság peremvidékén. Iparúzés Miskolcon a XVI–XVII. században. In: Tanulmányok a kézművesipar történetéből. Szerk.: Csiffáry Gergely – Dóka Klára. Veszprém 1999, 38.
- 9 *Mihalik József*: Adalékok hazai ötvösségünk történetéhez. Archaeologiai Értesítő. Új Folyam XIII. 1893, 329.
- 10 MOL, Filmtár, 3119 sz. doboz.
- 11 MOL, Filmtár, 3132 sz. doboz.
- 12 *Mihalik József*: Kassaváros ötvösségének története. Budapest 1900 (továbbiakban: *Mihalik* 1900), 324.
- 13 *Kapossy János*: Magyarországi ötvösök a XVIII–XIX. században. Budapest 1934, 20.
- 14 Tiszán-inneni Református Egyházkerület Múzeuma, Sárospatak. Leltári száma: F.1965.18. A feliratért Pocsainé dr. Eperjesi Eszter igazgató asszonynak tartozom köszönettel.
- 15 Egyházi gyűjtemények kincsei. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1979. okt. – 1980. jan., 259. sz.
- 16 *Sándor Mihalik*: Die ungarischen Beziehungen des Glockenblumenpokals. Acta Historiae Artium VI. 1959, 70.
- 17 Heves megye műemlékei, I. Szerk.: Dercsényi Dezső – Voit Pál. (Magyarország Műemléki Topográfiája, VII.) Budapest 1969. *Voit Pál*: Mesterek adattára (továbbiakban: Heves topográfia I.), 325.
- 18 Carolus Albertus (1794. szeptember 4. – 1795. február 7.), Wilhelmina Theresia (1796. január 3.) és Julianna Posthuma (1799. január 18. – 1800. szeptember 9.).
- 19 MOL, Ht C49/6/203, 204. Das Meisterstück bei der Gürtlermeister in Pesth soll bestehen entweder in einer Monstrant, oder Kelch, oder Lampen, oder aber Rauchfaß, auch in Knöpfen. Von diesen Stücken sollen die Meisterwerber eines oder das andern aus Messing versilbert oder vergoldet zuverfertigen aufbekommen. Diese Stücken sind gangbar und als Meisterstücke gebräuchlich; zumalen solche die Fähigkeiten eines Meisterwerbers aus meisten entwickeln. Pest, d. 18. Febr. 1815.
- 20 *Mihalik* 1900, 306.
- 21 *Dr. Szendrei János*: Miskolc város története és egyetemes helyírata. IV. k. Miskolc város története 1810–1910. Miskolc 1911. (továbbiakban: *Szendrei* IV.), 668.
- 22 *Veres László*: A céhes ipar. In: Miskolc története III/1. 1702–1847-ig. Szerk.: Faragó Tamás. Miskolc 2000, 346.
- 23 *Szendrei* IV., 669.
- 24 *G. Györffy Katalin*: Festők, szobrászok, fafaragók, asztalosok, kőművesek és más mesteremberek gróf Csáky Antal szolgálatában Szendrőn a 18. század közepén. Művészettörténeti Értesítő LV. 2006, 301, 87. jegyzet.
- 25 Antonius (1763. február 14.), Georgius (1766. január 22.), Mathias (1767. október 6.), Eleonora (1770. június 6.), Josephus Jacobus (1775. július 7.), Francisca (1776. december 26.), Franciscus Xaverius (1780. november 5.).
- 26 *Dr. Szendrei János*: Miskolc város története és egyetemes helyírata. II. k. Miskolc város története 1000–1810. (továbbiakban: *Szendrei* II.), 526.
- 27 *Sándor Mihalik*: Versuch einer Zentralisierung des ungarischen Punzierungs-wesens. Acta Historiae Artium VII. 1961, (továbbiakban: *Mihalik* 1961), 272.
- 28 Uo. 288 és 290, Abb. 9.
- 29 *Kőszeghy* 1936, 136. Nro. 804/a. A továbbiakban a *Kőszeghy*-jegykönyv jegyeire „K: numerus” jelöléssel hivatkozunk.
- 30 *Mihalik* 1900, 309.
- 31 *Fügedi Márta*: Az avasi egyház műkincsei. In: A miskolci Avas. Monográfia a város jelképéről. Szerk. Dobrossy István. Miskolc 1993 (a továbbiakban: *Fügedi*), 186. A kannát kiállították 1884-ben (A Magyar Történeti Ötvösmű-kiállítás. Budapest, 1884, IV. terem, 3. szekrény, 69. o., 75. sz.) és 1896-ban (Milleniumi kiállítás, Budapest 1896, Történelmi Főcsoport 2225. sz.); említette Rosenberg (*Marc Rosenberg*: Die Goldschmiede Merkzeichen, IV. K. Berlin 1928, R3:9422) és *Kőszeghy* (K:1244) is. Szétsi László talán az a Szécsi László, aki 1731. május 19-től Neudorfer Gergely inasa volt Kassán. *Mihalik* 1900, 326.
- 32 *Szendrei* II., 525.
- 33 Az Mester Emberek Míveinek árazása. Fazekasok, üvegesek, pintérek, fémművesek, szítások árszabásai (1626–1820). Budapest 2001. Szerkesztette és bevezette H. Csukás Györgyi. 200: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Miskolc IV. A. 501/b. 1739. Miskolc. Borsod vm. Eötvösök.
- 34 *Mihalik* 1961, 273.
- 35 Mihály (1781. június 6.), Sámuel (1783. október 16.), Mária (1787. május 30.), János (1789. augusztus 9. – 1790. június 26.), István (1792. augusztus 5.).

- 36 Mária (1807. május 10.) és Susanna (1811. július 20.–1818. október 20.). Mária 1825. szeptember 1-én ment férjhez.
- 37 MOL, Filmtár, B56 sz. doboz.
- 38 *Mihalik Sándor*: A rimaszombati ötvöscéh. Budapest 1919 (továbbiakban: *Mihalik* 1919), 57.
- 39 *Mihalik* 1919, 70.
- 40 *Mihalik* 1919, 58, 93.
- 41 *Fügedi* 186. A kannát kiállították A Magyar Történeti Ötvösmű-kiállításon 1884-ben (IV. terem, 3. szekrény, 68. o. 74. sz.).
- 42 *Kőszeghy* 1936, 223.
- 43 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására, XII. Művészettörténeti Értesítő LIX. 2010, 51.
- 44 Weinmüller Münchener Kunstversteigerungshaus Auktion 93 (Katalog 101) 17. März 1965. Nr. 653: Gürtelschließe, vergoldet. Zwei runde Plaketten, mit Rokoko- und Louis XVI.-Ornamente reliefiert. In der Mitte je ein geschliffener Bergkristall. Meisterzeichen SZF: Franciscus Szombati, tätig in Miskolc (Ungarn) 1750 bis 1768 (Kőszeghy 1245), Feingehaltszeichen 12, H: 7, B. der ganze Schließe 18,5 cm. Repariert.
- 45 BÁV 42. Művészeti Aukció (2003. május 9.) 855. sz.: Szentségtartó. Ezüst, 150 gr, belül aranyozva, fedelén vésett felirattal. Görög katolikus kegytárgy. Jelzett: Szombati Ferenc (Miskolc) 1760 körül. Atm.: 7,5 cm.
- 46 *Mihalik* 1919, 48.
- 47 Magyar-zsidó Oklevéltár, XVI. k. 1412–1770. Házi Jenő közreműködésével szerkesztette és kiadta Scheiber Sándor. Budapest 1974, 46, 47.
- 48 *Dobrossy István*: Kereskedő csoportok, családok és dinasztiaiák Miskolc társadalmában a 18. század elejétől a 19. század elejéig. In: A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei, 27. Miskolc 1991, 158.
- 49 *Veres László*: A céhes ipar. In: Miskolc története, III/1. 1702–1847-ig. Szerk.: Faragó Tamás. Miskolc 2000, 345.
- 50 *Szendrei* IV. 668, *Mihalik* 1919, 93.
- 51 *Mihalik* 1919, 48, 93.
- 52 *Mihalik* 1919, 93.
- 53 *Szendrei* IV, 668.
- 54 *Mihalik* 1919, 58, 93.
- 55 *Mihalik* 1919, 48.
- 56 József (1807. február 4. – 1810. február 10.) és Susanna (1809. december 24. – 1810. február 24.).
- 57 Julianna (1813. június 27. – 1813. július 15.), Sámuel (1814. június 5. – 1817. június 13.), József (1816. szeptember 26.), Sámuel (1819. február 5.), László (1821. augusztus 11.), Sándor (1824. február 11. – 1825. október 11.), Julianna (1826. április 28.), Klára (1830. november 2. – 1831. március 2.) és János (1832. március 22. – 1835. június 15.).
- 58 *Mihalik* 1900, 327.
- 59 Uo. 309.
- 60 *Zoltai Lajos*: Ötvösök és ötvösművek Debrecenben. Debrecen 1937, 27.
- 61 Leltári száma: F.1970.19. A feliratért Pocsainé dr. Eperjesi Eszter igazgató asszonynak tartozom köszönettel.
- 62 Egyházi gyűjtemények kincsei. Iparművészeti Múzeum. Budapest 1979, 267. sz.
- 63 A M. Kir. Postatakarékpénztár Árverési Csarnokának 1925. májusi Általános Aukciója (1925. május 20.) 560/a: Kávéskanál, öt darab, hazai ötvösjegyekkel. Közöttük: Pozsonyszentgyörgy, Eperjes, Pozsonyváralja, Miskolc(?). XVIII. sz. vége és XIX. sz. eleje. A miskolci kanálon kívül érdekes a „Pozsonyszentgyörgy” is. A Pozsony megyei Szentgyörgy jegyét sem ismerem, tudomásom szerint még soha sem közölték.
- 64 *Tóth Péter*: Borsodi és miskolci ötvösök mesterjegyei 1820-ból. A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei, 21. Miskolc 1983. (továbbiakban: *Tóth* 1983), 87.
- 65 *Tóth* 1983, 88.
- 66 *Tóth* 1983, 85.
- 67 *Kárpáti László*: „Tammata” A miskolci ortodox templom votívjai. A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Évkönyve XXV–XXVI. Miskolc 1988. (továbbiakban: *Kárpáti* 1988) A/1, C/8, E/6,9 ábrák.
- 68 *Mihalik* 1919, 55, 58, 93.
- 69 Julianna (1818. január 11. – 1820. május 22.), Carolus (1820. március 15.) és Gabriel (1822. augusztus 5.).
- 70 *Kárpáti* 1988, D/15 ábra.
- 71 *Kárpáti* 1988, B/2 ábra.
- 72 *Mihalik* 1919, 70.
- 73 Az egyik Nemes Kecskeméthy Nagy Ferenc 1784. február 2-án vette feleségül nemes Kazintzi Erzsébetet, aki 1830. szeptember 12-én halt meg 68 évesen. Férje ekkor már nem élt. Három leányuk és egy fiuk született. A másik nemes Kecskeméthy Nagy Ferenc 1802. október 26-án nemes Kis Juliannát vette feleségül. Három fiuk és négy leányuk született. Egy harmadik nemes Kecskeméthy Nagy Ferenc felesége Gombkötő Zsuzsanna volt, akitől 1788-ban egy leánya született. Gombkötő Zsuzsanna 1825. július 20-án halt meg 70 évesen, amikor férje már nem élt. Az egyik Kecskeméthy Nagy Ferenc 68 éves volt, amikor 1821. május 28-án meghalt. A másik 70 éves volt, amikor 1825. január 18-án meghalt. Bármelyik Kecskeméthy Nagy Ferenc lehetett az ötvös.
- 74 Eszter (1814. június 18.), László (1816. január 12. – 1826. augusztus 28.), Terézia (1819. július 25.), Johanna (1822. május 5.), Sándor (1824. június 13. – 1824. június 28.), Susanna (1825. május 5. – 1827. április 2.), László (1828. február 26.) és Susanna (1832. január 19.).
- 75 *Kárpáti* 1988, D/7. és 17. ábrák.
- 76 Heves megye műemlékei, I–III. Szerk.: Dercsényi Dezső – Voit Pál. (Magyarország Műemléki Topográfiája, VII–IX.) Budapest 1969–1978 (továbbiakban: Heves topográfia), III. k. 526.
- 77 BÁV 7. Ezüstaukció. (2013. december 11.) 442.: Kettő darab késő empire fűszertartó. Ezüst, 155 gr, öblében tűzaranyozás. Trébelt, kerek talpon ívelt szár öblös tálkával. Talpán felül vésett tulajdonosi monogramok. Egyik tálka talpán alul jelzett: 13 latos fémfínomsági jel ötágú koronával és ovális mezőben kiírt Nagy László mesterjeggyel. Másik tálka talpán felül jelzett 13 latos fémfínomsági jel ötágú koronával és NL mesterjeggyel. M. 6,6 cm. Feltehetően Miskolc, 1820 körül.
- 78 Sotheby's New York (2008. április 9.) Nr. 80.: A Group of Hungarian Silver. Hungary. Comprising a pair of table candlesticks, of slender vase form on spreading bases, marked on bases, Nagy László, 13 crowned, circa 1810, ... Height of candlesticks 27,2 cm.
- 79 Heves topográfia III., 465; Heves topográfia I., 372. Nagy László betűmetsző volt.
- 80 *Mihalik* 1900, 327.
- 81 Susanna (1811. október 14.), Borbála (1813. november 21.), Theresia (1816. június 3.), Sámuel (1818. december 24.), Károly (1823. április 16.), Ábrahám (1826. június

- 5.), József (1828. március 3., három napig élt) és Erzsébet (1833. november 17.).
- 82 *Kárpáti* 1988, D/12 ábra.
- 83 *Kárpáti* 1988, C/6, E/12 ábra.
- 84 *Kárpáti* 1988, C/3 láb (Daniel Wachter, Késmárk), E/4 szempár (Joannes Gemza, Késmárk), E/5 szempár (Josephus Kuhn, Sopron), F/1 száj (Joannes Pasperger, Pest), F/2 orr (Joannes Liebrich, Buda), D/1 térdeplő nő (olvashatatlan mesterjegy, Pest 1826).
- 85 *Kárpáti* 1988, F/5 fül (IK/K jegy), C/9 kar (EL jegy), E/3 szempár (PS? jegy), E/14 szempár (L/SZ jegy), E/10 szempár (MD jegy), E/11 szempár (BP jegy).
- 86 A Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai, V. Tíz év szerzeményei 1919–1928. Budapest 1928, 39. (22. tárló)
- 87 *Szendrei* IV., 669.
- 88 *Szendrei* IV., 576, 660. *Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon.* Budapest, 1967, 72 (226. jegyzet), 225.
- 89 *Szendrei* IV., 710, 716.
- 90 MOL, Filmtár, B56 sz. doboz.
- 91 *Kőszeghy* 1936, 226.
- 92 Kísérlet... V. 215.
- 93 Uo.
- 94 *Kőszeghy* 1936, 226–227.
- 95 *Grotte András: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására, X. Művészettörténeti Értesítő* LIII. 2004, 133.
- 96 BÁV 42. Művészeti Aukció (2003. május 9.), 904.
- 97 Pless és Fox Ékszerüzlete. 126. árverés (2000. július 31.) 19 sz. (A katalógus mind a hat kanálra a Munkács 1820 körül, Josephus Sole meghatározást adta.)
- 98 Rejtett ritkaságok 4. Családi ezüst. Asztali ezüstök a 18–19. századból. Magyar Nemzeti Múzeum (2005. február 5. – március 24.) A kiállítást rendezte, a vezetőt írta és szerkesztette Kiss Erika. XI. vitrin, 9. sz. Gyertyatartó. Munkács. 1830, Josephus Sole? M: 20 cm, atm.: 12,7 cm, ltsz.: 62.193.
- 99 *Szendrei* II, 527.
- 100 *Mihalik* 1919, 44.
- 101 Mihály (1828. november 13.), István (1833. május 14.) és Julianna (1835. szeptember 15.).
- 102 A Könyvtérképesítő Vállalat és a KIOSZ Budapesti Titkárság Kamaraárverése. Mesterségek Könyvei. Budapest 1988, 176. sz.
- 103 Bertalan (1837. június 13.), József (1839. június 7.), egy leány (1841. március 28.) és egy fiú (1846. november 4.). A két utóbbi gyermek személyneve nincs az anyakönyvben.
- 104 Mórítz (1850. június 25. – 1891. június 15.), Fani (1853. június 8.), Pepi (1854. szeptember 15.), Eszter (1857. szeptember 28.), Jetti (1859. november 16.), Katharina (1863. október 18.) és Herman (1866. augusztus 3.).
- 105 Leni (1754. november 18.), Jeanette (1756. május 22., 1872. július 21-én feleségül ment a harminckét éves Klein Sámuelhez), Sigmond (1858. április 20.) és Pepi (1864. szeptember 5.).
- 105a MNM, Ötvösgyűjtemény, ltsz.: Ö II. 1980. 42.
- 106 Melech (Mór) (1862. december 12., a születésnél tanú Hertsko Salamon), Juda (József) (1866. február 12.), Lina (1869. szeptember 14.), Herman (1871. március 1. – 1871. május 6.), Eduárd (1872. július 16. – 1873. március 9.) és Matild (1874. április 2. – 1874. június 21.).
- 107 Jolán (1891. január 3. – 1891. január 8.), Luisa (1892. március 17.) és Margit (1893. szeptember 8.).
- 108 *Grotte András: Egy magyarországi ötvösdinasztia – a Raab család. Művészettörténeti Értesítő* XXXIX. 1989, 111, 116.
- 109 *Grotte András: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására. III. Művészettörténeti Értesítő* XLIV. 1995, 126–127.
- 110 MOL, Filmtár, B56 sz. doboz.
- 111 *Kárpáti* 1988, F/6 ábra.
- 112 Csók István Antikvitas 44. árverése (2013. január 7.) 79. sz.: Antik ezüst merőkanál. 1826 körül, 19 cm, 75 gr, 13 latos ezüst, merítőjében tallér. Jelzett: feltehetően Baja vagy Kassa, SL mesterjegy.
- 113 Kőszeghy a már hivatkozott jegyzeteiben Lustig Salamon jegyének írja le azt a jegyet, melyet a jegykönyvében még az iglói Samuel Lietschner (K:794) jegyeként oldott fel. Ez a jegy azonban a görögkeleti templom örökmécsesén található, és Szombathy László miskolci ötvös jegye.
- 114 P. *Brestyánszky Ilona: A pest-budai ötvösség.* Budapest 1977, 288.
- 115 Pest-Belváros házassági anyakönyvei. MOL, Filmtár, A84. sz. doboz.
- 116 Pest-Terézváros halotti anyakönyvei. MOL, Filmtár, A125. sz. doboz.
- 117 Pest-Terézváros kereszteleési anyakönyvei. MOL, Filmtár, A97. sz. doboz.
- 118 MOL, Z195. 44. sz. doboz, 338. sz. irat.
- 119 MOL, Z195. 35. sz. doboz, 337/44. sz. és 44. sz. doboz 338. sz. irat.
- 120 Emánuel (1856. szeptember 26.) és Wolf (1862. november 15.).
- 121 BÁV 51. Művészeti Aukció (2007. november 8.) 813. sz.: Munkácsi biedermeier gyertyatartó pár. Ezüst, 578 g. Karéjos, négy részre osztott talpon és gyűrűvel tagolt szárán bécsi rózsás díszítmény, kehely formájú gyertyacsésze. Talpperemén jelzett ML mesterjeggyel. M: 28 cm.
- 122 BÁV 80. Ékszeraukció (2007. június 19.) 222. sz.: Ékszer 3 db. Antik arany. 2 db gyűrű zománcdíszítéssel, fülbevalópár elől kapcsos beakasztással. 19. sz. második fele, súly 8,0 g, kopott, javított.
- 123 *Kőszeghy* 1936, 275. no. 1558.
- 124 Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat. 1988. Őszi ékszer- és nemesfém-aukció (1988. november 29, 30.), 215. sz.: Szelence. Antik ezüst, teljesen sima téglaforma, fedele a rövidebb oldalon zsanérral nyílik. Munkács? 1820 körül. ML megfejtetlen mesterjegy, súly 69 g, jó állapotban.
- 125 Hani (22 évesen, 1873. január 12-én a Nagyváradon született Taub Jakab kereskedő felesége lett), Jakob (1847. június 1.), Leopold (1852. május 9., kereskedő), Mórítz (1855. február 25.), Hirsch, alias Ármin (1857. december 10., borkereskedő), Israel (1861. július 8.) és Efraim (1863. szeptember 7.).
- 126 Regina (1887. július 3.), Margit (1890. november 15.), Bernát (1893. május 7.) és Lajos (1895. április 20.).
- 127 *Mihalik* 1900. Megjegyzem, hogy az ugyanebben a hírlapban 1853. december 28-án hirdető Joseph Adler zu Kaschau ékszerész is ismeretlen Mihaliknál.
- 128 *Kőszeghy* 1936, 227.
- 129 *Mihalik* 1961, 263.
- 130 *Szendrei* IV. 669.

- 131 Aloisia (1835. november 9., aki 1857. július 1-én Lowich Károly tokaji órásmester felesége lett) és Rudolf Dániel (1843. február 20.).
- 132 Miskolc város egy régi céhkönyvéről. „A Tanuló Inasok Könyve a be Szegődtetés és fel Szabadulás idején Miskolczon 1836”. Miskolc 1972, 12, 13.
- 133 MOL, Z195. 44. sz. doboz, 338. sz. irat.
- 134 *Kőszeghy* 1936, 223.
- 135 H. *Mihalik Sándor*: Besztercebányai ötvösök a XV–XIX. században. Múzeumi és Könyvtári Értesítő XII. 1918 (továbbiakban: *Mihalik* 1918), 136.
- 136 Nagyházi Galéria és Aukciósház. 188. Aukció (2012. december 15.) 1303. sz.: Fűszertartó. Munkács(?) 19. sz. első fele, 13 latos antik ezüst, öble tűzaranyozott, MG ismeretlen mesterjegy. Ovális, kecses lábakon álló tálca, klasszicista díszítéssel. 66,7 gr. 4,7×7,5×5 cm. Ugyanez a sótartó, vagy teljesen azonos párja: Biksady Galéria 24. árverés (2014. december 4.) 736. sz.
- 137 BÁV 42. Művészeti Aukció (2003. május 9.) 889. sz.: Gyertyatartó pár. Ezüst 629 gr. Kerek, trébelt talpazaton öntött baluszteres szár, hengerelt díszítéssel. Jelzett: Munkács, 1820 körül, JF mesterjegy. M: 23 cm.
- 138 A M. Kir. Postatakarékpénztár Árverési Csarnokának XCVII. Aukciója 1941. április 7. 1409. sz.: Pecsétgyűrű. Ezüst, vésett betűkkel. Munkács, 1850 körül. (Az Előszóban – p:14 – megjegyzés: szerény tárgy, 1850 körül készült ezüst pecsétgyűrű viseli a munkácsi hitelesítő jegyet IF betűs ötvösjeggyel.)
- 139 *Judith H. Kolba*: Hungarian Silver. The Nicolas M. Salgo Collection. London 1996, 100, 101. Lehet, hogy a pávák B/ZK mesterjegyű mestere és az ortodox templom fül alakú votívjának (F/5) IK/K mesterjegyű mestere rokonok voltak?
- 140 Galerie Jürg Stuker AG Bern. Herbst-Auktion 1995 (9–25. November 1995.) 7400.: Kleiner Kelch. Österreich, 1787. Mm. Wahrscheinlich Munkacs. Fein graviert und vergoldet. Konische passige Kuppe, über schlanken Schaft und gewölbtem Fuss. H: 15 cm. (Tafel 18.)
- 141 *Fleischer Gyula*: Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián. Budapest 1935, 56.
- 142 *Szendrei IV*, 669; *Mihalik* 1900, 328.
- 143 Károly (1841. április 12.), Erzsébet (1842. május 28.) és Ferenc (1843. április 17.).
- 144 Theresia (1828. október 6.) és Martinus (1830. május 11.).
- 145 Mária (1872. szeptember 27.) és Izsák (1874. augusztus 29. – 1874. szeptember 11.).
- 146 Kati (1872. június 3.), Emanuel (1873. november 9.) és Júlia (1877. október 27.).
- 147 *Szendrei IV*, 669.
- 148 Pest-Belváros házassági anyakönyvei. MOL, Filmtár, A85. sz. doboz.
- 149 Heves Topográfia I., 340–341.
- 150 *Grotte András*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására, III. Művészettörténeti Értesítő XLIV. 1995, 125; *Uő*: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására, VII. Művészettörténeti Értesítő L. 2001, 135.
- 151 Eszterháza születési anyakönyvei. MOL, Filmtár, A1718. sz. doboz.
- 152 *Pfliegler J. Ferenc*: Életem. (Egy miskolci polgár visszaemlékezései 1840–1918.) (A bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta és a kéziratot sajtó alá rendezte Pfliegler György. Lektorálta és szerkesztette Dobossy István.) Miskolc 1996, 12.
- 153 *Mihalik* 1900, 329.
- 154 József Eduárd (1878. március 16. – március 27., 11 nap), Rudolf (1881. április 3. – 1882. november 24.) és Jeanette (1879. március 15., 1909. április 29-én Kuklander Gyula felesége lett.).
- 155 BÁV 53. Ékszeraukció (2000. október 4.) 214. sz.: Teáskanál, 6 db. Ezüst, hegedű végű nyéllel. Pest, 1930 körül, Dominus mesterjegy, súly 159 g.
- 156 Sándor (1887. június 1.), Jolán (1888. december 5.), Szerén (1888. december 5.), Lenke (1890. április 8.), Ernő (1892. július 17.) és Hajnalka (1895. május 12.).
- 157 *P. Brestyánszky* i. m. 302.
- 158 *Bóna István*: Javaréz kori aranyeleleteinkről. Fejezetek a magyar ősrégészet múlt századi – századeleji történetéből. A Veszprémmegyei Múzeumok Közleményei, XVIII. 1986. Szerk.: Töröcsik Zoltán, Uzsocki András. Veszprém 1987, 44. *Makkay János*: Pannonia vagy Dácia? Veszprémi Történelmi Tár I. Szerk.: Dr. Praznovszky Mihály – Veress D. Csaba. Veszprém 1989, 81.

ADDENDA TO THE HISTORY OF GOLDSMITH'S ART IN HUNGARY IX. MISKOLC

In the earlier scientific literature dealing with the Hungarian masters' mark (thus also in the book of *Kőszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig / Merkzeichen der Goldschmiede Ungarns vom Mittelalter bis 1867. Budapest 1936) the data about the smiths of Miskolc was corrupted, because it had been mixed up with the data about the smiths from other cities (eg. Munkács, today Mukačevo, Ukraine). The study includes the revision of the scientific literature about the smiths of Miskolc, and collects with an ambition of completeness all the data related to them. We have relatively few sources dating from the 16th-17th centuries, but the smiths begin to appear in written sources from the 18th century

onwards. The appearing names are sometimes related to the works which are still around today. The study details many of these connections. The smiths of Miskolc were working organized into guilds. The Jewish smiths living in the city have joined the guild of masters of Jewish faith which was founded in 1836.

GROTTE András, H-1145 Budapest, Columbus u. 32.

Kulcsszavak: ötvösség, ezüstművesek, ötvösjegyek, levéltári adatok, Miskolc, 18–19. század / *Keywords*: goldsmithing, silvermith, masters' mark, archival data, Miskolc, 18–19th centuries